

Obilježja subkulturalnog kapitala zagrebačke heavy metal scene

---

Ivanković, Helena

Master's thesis / Diplomski rad

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Croatian Studies / Sveučilište u Zagrebu, Fakultet hrvatskih studija**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:111:736103>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-12**

Repository / Repozitorij:

[Repository of University of Zagreb, Centre for Croatian Studies](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FAKULTET HRVATSKIH STUDIJA

Helena Ivanković

**OBILJEŽJA SUBKULTURALNOG
KAPITALA ZAGREBAČKE *HEAVY METAL*
SCENE**

DIPLOMSKI RAD

Zagreb, 2021.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FAKULTET HRVATSKIH STUDIJA
ODSJEK ZA SOCIOLOGIJU

Helena Ivanković

**OBILJEŽJA SUBKULTURALNOG
KAPITALA ZAGREBAČKE *HEAVY METAL*
SCENE**

DIPLOMSKI RAD

Mentor: izv. prof. dr. sc. Benjamin Perasović

Zagreb, 2021.

„Obilježja subkulturalnog kapitala zagrebačke *heavy metal* scene“

Sažetak

Ovaj se diplomski rad bavi temom sociološkog poimanja fenomena subkulture, kao društva unutar društva. Pregledom povijesti teorijskog i empirijskog razvoja sociologije subkultura, ukratko su predstavljeni najutjecajni doprinosi Čikaške škole, teorije delinkventne subkulture, simboličkog interakcionizma, Birminghamske škole te post-subkulturalnih studija. Također, obrađen je koncept moralne panike, teorija etiketiranja te uloga masovnih medija u konstrukciji subkultura. Osnovni cilj rada je opisati, analizirati i razumjeti obilježja subkulturalnog kapitala zagrebačke *heavy metal* scene te dovesti obilježja koncepta subkulturalnog kapitala S. Thornton u odnos s konceptom socijalnog kapitala P. Bourdiea, čijim je radom Thornton bila inspirirana. Krajnji cilj je analiza utjecaja ovih dvaju koncepata na formiranje identiteta članova zagrebačke *heavy metal* scene i njihov odabir životnog stila. Uzorak čine relevantni članovi zagrebačke *heavy metal* scene, odnosno aktivni sudionici djelovanja scene. Istraživanje se temelji na kvalitativnoj metodologiji. Metoda koja se koristiti je polustrukturirani intervju, a instrument protokol intervjua. Prikupljeni podaci su obrađeni pomoću Nvivo softvera za analizu kvalitativnih podataka. Istraživanjem su obuhvaćeni nalazi o svojevrsnom sukobu generacija na zagrebačkoj *heavy metal* sceni, pri čemu se kod starijih sudionika istraživanja pokazuju obilježja tradicionalne *heavy metal* subkulture, dok se kod mlađih sudionika pokazuju obilježja kulture opisane u radovima post-subkulturalnih studija. Rad dovodi do pitanja je li došlo do kraja *heavy metal* subkulture u Zagrebu, odnosno je li ova subkultura postala *mainstream* kultura, poput klupske kulture prepoznate u radovima S. Thornton.

Ključne riječi: subkultura, subkulturalni kapital, socijalni kapital, scena, *heavy metal*

Abstract

This thesis deals with the topic of sociological understanding of the phenomenon of subculture, as a society within society. An overview of the history of theoretical and empirical development of the sociology of subcultures, briefly presents the most influential contributions of the Chicago School, the theory of delinquent subculture, symbolic interactionism, the Birmingham School and post-subcultural studies. Also, the concept of moral panic, labeling theory and the role of the mass media in the construction of the subculture are discussed. The main goal of the paper is to describe, analyze and understand the characteristics of the subcultural capital of Zagreb heavy metal scene and bring the characteristics of S. Thornton's concept of subcultural capital in relation to P. Bourdieu's concept of social capital, whose work Thornton was inspired by. The ultimate goal is to analyze the impact of these two concepts on the formation of the identity of members of Zagreb heavy metal scene and their choice of lifestyle. The sample consists of relevant members of the Zagreb heavy metal scene, who are active participants of the scene. The research is based on a qualitative methodology. The method used is a semi-structured interview and the research instrument is an interview protocol. The collected data were processed using Nvivo software for quality data analysis. The research includes findings on a kind of generational conflict on Zagreb heavy metal scene, with older participants showing the characteristics of traditional heavy metal subculture, while younger participants show the characteristics of culture described in the works of post-subcultural studies. The paper raises the question of whether the heavy metal subculture in Zagreb came to an end, or whether this subculture became mainstream culture, like the club culture recognized in S. Thornton's works.

Key words: subculture, subcultural capital, social capital, scene, heavy metal

Zahvale

Prije svega zahvaljujem svom mentoru izv. prof. dr. sc. Benjaminu Perasoviću na izvrsnom mentorstvu, savjetima i pomoći! Zahvaljujem obitelji i bliskim prijateljima koji su me podupirali i podržavali u razdoblju pripremanja diplomskog rada. Za kraj, zahvaljujem samoj sebi na ustrajnosti i u najtežim trenucima.

Sadržaj

Uvod	8
Teorijski okvir	9
<i>Čikaška škola</i>	11
<i>Teorija delinkventne subkulture</i>	16
<i>Simbolički interakcionizam</i>	20
<i>Birminghamska škola</i>	24
<i>Post-subkulturene studije</i>	26
Heavy metal	30
Metodologija	36
<i>Sudionici</i>	36
<i>Instrument</i>	37
<i>Postupak</i>	37
Rezultati	38
Rasprava i zaključak	48
Popis korištenih izvora	51
<i>Popis literature</i>	51
<i>Popis slika</i>	55
<i>Popis tablica</i>	55
Prilozi	56

Uvod

Teme kultura mladih i subkultura imaju bogatu, ne samo teorijsku, već i empirijsku pozadinu zahvaljujući britanskom i američkom teorijskom doprinosu. Najveći doprinos formiranju koncepta subkulture su imali teorijski radovi te etnografske studije autora Čikaške škole, razvoj teorije delinkventnih subkultura, poduprijetih pristupima simboličkog interakcionizma te konceptom moralne panike. Za razliku od autora navedenih pristupa, koji subkulturu smještaju u sukob s dominantnom kulturom, a članove subkultura u klase, autori Birminghamske škole i post-subkulturnih studija svojim radovima najavljuju kraj koncepta subkulture te najavljuju moderniju i fluidniju kulturu prožetu fenomenom *bricolagea*, okupljenu oko glazbe i stila. Radovi P. Cohen i D. Hebdigea, kao predstavnika Birminghamske škole te S. Thornton kao predstavnice post-subkulturnih studija klupske kulture, zabilježeni su kao najutjecajniji uzori modernijeg pristupa subkulturama. U suvremenom dobu, istraživanja se nastavljaju pored teorijskog napretka (Williams, 2007; Williams, 2019). Nadalje, u svjetskoj literaturi tema *heavy metal* subkulture je zastupljena u manjoj mjeri, uz naglasak na samu glazbu, izgled te delinkventnost sljedbenika, a u hrvatskoj literaturi se gotovo i ne spominje. U hrvatskoj sociologiji, autori koji se bave temom subkultura su: Benjamin Perasović i proučavanje navijačkog plemena (2007), subkultura u Hrvatskoj (2001) i klupske kulture (2013); Dražen Lalić i radovi o navijačima Torcida (1993) te odnosu grafita i subkulture (1992); Marko Mustapić i radovi o navijačima (2013); Rašeljka Krnić i radovi o klupskoj kulturi (2013) te Nikša Dubreta i radovi o konzumaciji droga unutar delinkventnih subkultura (2005). Ideja ovog rada nadilazi istraživanja, isključivo, obilježja *heavy metal* subkulture te zalazi u sociološki relevantne koncepte, poput subkulturnog kapitala, subkulturnog statusa i scene. Tema je relevantna i zato što zahvaća aktualnu stvarnost zagrebačke *heavy metal* scene. Bit leži i u tome što se radom istražuje gdje „stoji“ zagrebačka *heavy metal* scena, nalazi li se i dalje u okviru obilježja subkulture ili je više otvorena komercijalizaciji, odnosno prijelazu u *mainstream*. Osnovni cilj ovog istraživanja je opisati, analizirati i razumjeti obilježja subkulturnog kapitala zagrebačke *heavy metal* scene. Istraživanjem se dovode obilježja subkulturnog kapitala u odnos s obilježjima socijalnog kapitala. S jedne strane, Bourdieuov koncept socijalnog kapitala utemeljen je na svakodnevnom umreženim odnosima društvenih aktera. S druge strane, koncept subkulturnog kapitala S. Thornton, inspiriran Bourdieuovim konceptom socijalnog kapitala, temelji se na znanju i uključenosti, odnosno isključenosti u određenu subkulturu, što članovima omogućuje uživanje određenog statusa unutar same subkulture (Thornton, 1996; Krnić i Perasović, 2013). Iz ovoga proizlazi istraživački cilj postavljanja pojedinca između ova dva

koncepta, odnosno dvije sfere – šire društvo i subkultura. Cilj je prikazati s kojim se izazovima pojedinac susreće kao član društva i član *heavy metal* subkulture te objasniti kako društvena i subkulturalna očekivanja utječu na razvoj pojedinca, izgradnju identiteta i odabir životnog stila. Također, bitno je naglasiti kako se pojam subkulture odnosi na društvenu grupu čija se obilježja i vrijednosti razlikuju od dominantne kulture, dok izraz „scena“ podrazumijeva prakse povezane s glazbom koje se javljaju unutar određenog geografskog prostora. Ovaj se izraz obično koristi za opisivanje veze između lokaliteta, skupine ljudi i stila glazbe. Iako su scene *heavy metala* mnogo raznovrsnije nego što se čini *outsideru*, između njih je prisutna neravnoteža moći i hijerarhije. Primjerice, u određenim državama dominira određeni podžanr, pa tako u Norveškoj dominira podžanr *black metala* (Bilimava, 2014). Stoga, se u ovom radu koristi izraz zagrebačke *heavy metal* scene, u smislu proučavanja *heavy metal* subkulture na prostoru Zagreba.

Teorijski okvir

Kako bi se izbjegla zabuna oko korištenja pojmova kultura, subkultura i kontrakultura, navodi se razlika u njihovim značenjima. Općenito se pojam kulture najčešće povezuje s književnošću, glazbom, umjetničkim radovima i slično, međutim u sociologiji izraz kultura ima šire značenje. Kultura se odnosi na načine života članova društva ili grupa unutar društva te ju obilježava cjelokupnost materijalnih i duhovnih vrijednosti koje je čovjek stvorio iskustvima kroz povijest. Čovjek je proizvod kulture koju stvara, ona je utjelovljeni duh ljudi. Budući da se kultura uči, društvo preuzima zadaću integracije društvenih aktera te emocionalne stabilizacije normi, postupcima socijalizacije i internalizacije (Giddens, 2005; Williams, 1958; Ritzer, 2017; Matić, 2003; Itulua-Abumere, 2013).

Iako je svaka kultura jedinstvena, zajednički su im osnovni elementi koji kulturu čine kulturom poput simbola, jezika, vrijednosti, uvjerenja i normi. Simboli su one ilustracije koje se koriste za predstavljanje određenog značenja onoga što ljudi, koji dijele istu kulturu, mogu lako prepoznati. Jezik je sam po sebi kombinacija simbola koji omogućava međusobnu komunikaciju, bila ona verbalna ili neverbalna. Vrijednosti su kulturno definirani principi onoga što je poželjno, koji služe kao smjernice za društveni život i postizanje ciljeva unutar određenog društva (A. i M. Kaur, 2016; R. Matić, 2003; D. Matić, 1990).

Uvjerenja su određene činjenice koje ljudi drže istinitima, dok su norme pravila i očekivanja prema kojima društvo usmjerava ponašanje svojih članova. Dvije vrste normi su *mores* (običaji) i *folkways* (narodni običaji). *Mores* su norme koje se poštuju te imaju veliki moralni značaj. *Folkways* su norme za rutinsku, ležernu interakciju. *Tabui*, pak, uključuju vjerovanje kako su određene aktivnosti, poput kanibalizma, izvan granica kulturnog prihvatanja te su zabranjene, moralno osuđivane i kažnjavane. Zakoni se odnose na običaje koje formalno provodi autoritet te se njihovo kršenje formalno kažnjava sankcijama (A. Kaur i M. Kaur, 2016).

Kultura ne može postojati bez društva i društvo ne može postojati bez kulture. Isto tako društvo čini nekoliko kultura na istom prostoru. Tako postoji nekoliko oblika suživota kultura na istom prostoru, odnosno u istom društvu. Multikulturalizam podrazumijeva prirodno proširenje liberalne demokracije i demokratskih vrijednosti tolerancije i poštivanja različitosti između grupa. Integracijom se pruža suživot manjinskih kultura s dominantnom kulturom. Asimilacija zahtijeva apsorpciju manjinskih kultura u većinsku kulturu. Postoji i nekoliko perspektiva proučavanja stranih kultura. Etnocentrizam je tendencija da se druge kulture promatraju iz perspektive vlastite kulture, dok je kulturni relativizam načelo uvažavanja i vrednovanja prakse jedne kulture iz perspektive te kulture, s ciljem izbjegavanja predrasuda (Borooah i Mangan, 2009).

Iz perspektive sociološkog pravca strukturalnog funkcionalizma, društva se sastoje od okvira društvenih institucija, odnosno društvene strukture te kulture, čime se struktura održava netaknutom. Primjerice, Parsons razlikuje društvenu strukturu od kulture, koja je odgovorna za integraciju i postizanje ciljeva u društvu. U konfliktnoj perspektivi, kultura označava područje uvjerenja, ideja i praksi čiji je oblik određen ili pod snažnim utjecajem ekonomske strukture. U tom smislu kultura ima ulogu ideologije. Simbolički interakcionisti, pak, kulturu vide kao vrlo dinamičnu i fluidnu, jer kultura ovisi o načinu tumačenja značenja i interakciji pojedinaca pri prenošenju značenja (Ritzer, 2005; Abercrombie, 2006).

Subkulture su grupe čije se vrijednosti razlikuju od onih dominantne, *mainstream* kulture. Subkulturu definiraju skup normi, vrijednosti i obrazaca ponašanja čime se grupu razlikuje od drugih društvenih grupa. Subkulture nastaju iz potrebe ljudi za pronalaskom identiteta, pripadanjem, partnerstvom ili druženjem (Krnić i Perasović, 2013; Myers, 2010). Karakteristike subkulturnih grupa su samoorganizacija, zajednički interesi i ciljevi, karakteristični naziv, relativna trajnost, uzrast članova (najčešće mladež) te nepropisanost uloga

i način ponašanja. Postoje tri tipična oblika odnosa subkulture prema dominantnoj kulturi, a to su prihvatanje dominantne kulture, odvajanje od dominantne kulture, bez suprotstavljanja te pružanje otpora prema dominantnoj kulturi, što se naziva kontrakulturom (Larkin, 2015). U nastavku rada, razvoj pojma subkulture bit će pobliže objašnjen kroz teorijske i empirijske pristupe Čikaške škole, teorije delinkventne subkulture, simboličkog interakcionizma, Birminghamske škole i post-subkulturnih studija.

Pojam kontrakulture proizašao je iz burnog razdoblja šezdesetih godina 20. stoljeća. Naime, šezdesete su obilježili studentski pokreti, protesti protiv Vijetnamskog rata te poziv na revoluciju i promjenu političke i kulturne stvarnosti iz korijena. Tada je nastupilo okupljanje pobunjenih u hipijevsko-boemske kontrakulturne pokrete. *Hippie* pokret, prikazan na Slici 1, uvijek se veže uz *rock* glazbu, uporabu droga te prakticiranje istočnjačke duhovne i religijske prakse. U kontrakulturi element sukoba je središnji te su mnoge vrijednosti specifično proturječne vrijednostima dominantne kulture. Ukratko, kontrakultura je skup ljudi, odnosno društveni pokret koji se radikalno suprotstavlja dominantnoj kulturi, vladajućem poretku i sustavu vrijednosti (Perasović, 2001, Perasović, 2002; Krnić i Perasović, 2013; Yinger, 1960).

Slika 1 Hippie pokret šezdesetih

Čikaška škola

Ono što je danas poznato kao Čikaška škola, odnosi se na prvi odjel sociologije u Americi. Odjel je osnovao Albion Small 1893. godine, u sklopu Sveučilišta u Chicagu. Zatim se, 1914.

godine, odjelu pridružuje Robert Park. Park i Small, poznati i kao studenti Georga Simmela, započinju suradnju s nekim od začetnika klasičnih socioloških teorija. Suradnja s klasičnim njemačkim i francuskim sociolozima poput Durkheima, Tönniesa i Simmela, uvelike je doprinijela razvoju Čikaške škole (Gottdiener i Hutchison 2011).

Émile Durkheim, svoju teoriju podjele na mehanička i organska društva, temelji na konceptu društvene solidarnosti, odnosno kohezije među pojedincima u društvu, koja osigurava društveni poredak i stabilnost. Mehanička solidarnost temelji se na kolektivitetu, dok se organska solidarnost temelji na individualizmu. Durkheim zaključuje kako su se ranija društva integrirala zajedničkim moralom, što je nazvao kolektivnom svijesti. Međutim, Durkheim navodi kako kompleksnosti modernog društva postupno dovode do opadanja kolektivne svijesti te kako je za takvo društvo karakteristična jasna podjela rada, koja ljude dovodi u zavisne odnose (Lozina, 1996; Ritzer, 1997).

Ferdinand Tönnies jedan je od prvih njemačkih sociologa koji se bavio pitanjima društvenih grupa te razlikuje dvije vrste društvenih grupa, *Gemeinschaft* (zajednica) i *Gesellschaft* (društvo). Samo postojanje *Gemeinschafta* počiva u svijesti o zajedničkoj pripadnosti i potvrđuje postojanje uvjeta međusobne ovisnosti koja je neodvojiva od poimanja zajednice, što rezultira snažnim kolektivnim osjećajima, pripisanim društvenim statusom i podjelom rada. *Gesellschaft* je u svakom smislu suprotnost *Gemeinschaftu*. Odnosi se na društvo u kojemu pojedinačni interesi nadilaze one kolektivne. Obilježavaju ga slabi sekundarni odnosi i postignuti društveni status, čega je tipični primjer grad kao trgovačko i industrijsko središte akumulacije kapitala i iskorištavanja radne snage (Gottdiener i Hutchison 2011; Ritzer, 2005).

Simmel je, pak, na grad gledao u kulturalnom smislu te je pisao o tome kako urbani život utječe na promjene u pojedinačnim svijestima društvenih aktera. Ovo je taj „moment“ interakcionizma kojim je Simmel inspirirao svoje studente, Parka i Smalla, koji su, zatim, uveli interakcionističku perspektivu na Sveučilište u Chicagu: „U Sjedinjenim Državama rad rane Čikaške škole manje se bavio povijesnim i komparativnim studijama u Weberovom smislu i bio je više fokusiran na društveno ponašanje i interakciju unutar urbanog miljea u Simmelovom smislu“ (Gottdiener i Hutchison 2011; str. 51).¹

---

¹ “In the United States, the work of the early Chicago School was less concerned with historical and comparative studies in the manner of Weber and more focused on social behavior and interaction within the urban milieu in the manner of Simmel” (Gottdiener i Hutchison 2011; str. 51)

Simmel opisuje pojavu pojačanih živčanih stimulacija do kojih dolazi promjenom mjesta stanovanja iz ruralnog područja, međusobne povezanosti i ovisnosti, u urbanizirano područje otuđenih i slabijih veza, što dovodi do tri specifične vrste adaptacije. Prva adaptacija je intelektualizacija, kojom gradski čovjek u većoj mjeri reagira razumom (Takooshian, 2005; Simmel, 2001).

Druga adaptacija je blaziranost, koju definira kao otupjelost modernog čovjeka na razlikovanje značenja i vrijednosti tih značenja. Posljedica toga je „računski“ nastojen čovjek postavljen u stanje otuđenosti i ubrzanog načina života, ravnodušan prema vanjskome svijetu te navodi kako je novac taj koji pokreće i kvantificira svaki aspekt života: „Metropolis je sjedište novčane ekonomije. I ljudi i stvari promatraju se kroz kategoriju kvantitete“ (Popovski, 1983; str. 105). Treća adaptacija su rezervirani odnosi s drugima, pri čemu je vrlo vjerojatno kako osoba neće poznavati svog dugogodišnjeg susjeda (Takooshian, 2005).

U vrijeme djelovanja Čikaške škole, istraživački interes bio je usmjeren analiziranju devijantnog ponašanja, odnosno ponašanja koje odstupa od onoga što je društvo označilo „normalnim“, i utjecaja socijalnih faktora na pojavu i razvoj devijantnosti. O devijantnosti se raspravljalo kao o proizvodu socijalnih problema u društvu. Začetci formalnih, akademskih subkulturnih studija mogu se pripisati, upravo, radu autora Čikaške škole. Tada je bilo aktualno mišljenje kako je mjesto rođenja, odnosno okružje odrastanja uzrok pojave devijantnosti kod pojedinaca i grupa te uzrok formiranja banda (Ritzer, 2011; Popovski, 1983; Krnić i Perasović, 2013).

Jedno od najznačajnijih postignuća autora prve generacije Čikaške škole, bio je razvoj urbane sociologije te provođenje etnografskih studija u Chicagu, kao „eksperimentalnom laboratoriju“. Osnovni problem razmatranja urbane sociologije bio je utjecaj promjena u ekonomiji i društvenoj strukturi, kao uzroka stvaranja novog društvenog poretka, inspiriran političkim revolucijama europskog društva 1800-ih godina, ponajviše Francuskom Revolucijom (Gottdiener i Hutchison 2011).

Najplodnije razdoblje djelovanja Čikaške škole pripisuje se vremenskom okviru 20-ih i 30-ih godina prošlog stoljeća. Radovi nastali u tom razdoblju pokazali su se kao temelj kasnijeg razvoja koncepta subkulture u sociologiji. Naime, radilo se o prvim sociološkim promišljanjima i kvalitativnim pristupima istraživanja kultura mladih stvorenih u novo urbaniziranim sredinama (Čaldarović, 1984; Krnić i Perasović, 2013).

Većina studija, pod vodstvom Parka, temeljile su se na etnografiji društvenih i kulturnih teritorija urbanih središta, u kojima je vladala heterogenost socijalne strukture (Čaldarović, 1984; Čaldarović, 1987). Cilj istraživanja sukoba i promjena unutar okvira gradskog života bio je razumjeti kulturne karakteristike različitih grupa: „Zapažanja Roberta Parka o gradu, mozaiku malih svjetova, o paralelnim svjetovima, moralnim miljeima, o mogućnostima da se u urbanoj sredini živi istovremeno u nekoliko takvih odvojenih svjetova (moralnih regija), inspirativan su početak istraživanja subkulture [...]“ (Krnić i Perasović, 2013; str. 22).

Grad postaje središtem istraživanja utjecaja urbanizacije na proces grupiranja stanovnika te istraživanja obilježja oformljenih društvenih grupa. Marotta (2006) navodi kako je grad idealno mjesto za proučavanje prostorne raspodjele stanovnika, pojave „urbanih stranaca“, odnosno „čudaka“ i kriminalaca te stapanja „prirodnih područja“ i „moralnih regija“. Navodi kako se u „prirodnim područjima“ zadržavaju stanovnici koji su „manje stabilni“ te kako je život u takvim sredinama „slobodniji“.

Park i Burgess (1925), u svojoj knjizi *The city*, grad vide kao mjesto u kojemu dolaze do izražaja sve one ljudske osobine i karakteristike koje su obično potisnute i osuđivane u manjim zajednicama: „[...] zajednica je, dakle, naziv dan ovom većem i najviše uključivom društvenom miljeu, izvan nas samih, naše obitelji i našeg neposrednog susjedstva, u kojem pojedinac ne održava samo postojanje kao pojedinac, već svoj život kao osoba“ (Park i Burgess, 1925; 104).²

Park i Burgess (1925) govore o konfliktu utemeljenom na etnicitetu sukobljenih strana, čime su Marxovu konfliktnu teoriju temeljenu klasnom pripadnošću, proširili u pogledu uzimanja u obzir, ne samo ekonomskih faktora, već i etničkih. Stoga, navode četiri karakteristike sukoba etničkih grupa, odnosno prikazuju razine kontakta etničkih grupa kroz prikaze društvenog života i realnosti. Prvi slučaj je natjecanje, kao impersonalni oblik i temelj ljudske akcije koji determinira pozicije u društvenoj strukturi (Park i Burgess, 1925).

Drugi slučaj je konflikt na osobnoj razini. Trenutak kada natjecanje postane očito, pojavljuje se sukob kojim se određuje mjesto osobe u usporedbi s drugima. Treći slučaj je prilagodba, koja je privremena. Sukob nestaje te zakoni i pravila reguliraju grupe, no takvo

---

² “[...] the community, then, is the name given to this larger and most inclusive social milieu, outside of ourselves, our family, and our immediate neighbourhood, in which the individual maintains not merely existence as an individual, but his life as a person” (Park i Burgess, 1925; 104).

stanje se lako da poremetiti. Zadnji, četvrti slučaj je asimilacija u kojoj dolazi do stapanja osoba i grupa te stvaranja zajedničke kulture, stavova, iskustva, interesa, svrhe i djelovanja (Park i Burgess, 1925).

Louis Wirth u svom radu, pod nazivom *The ghetto*, naglašava način na koji grad, kao prostrano okruženje utječe na jedinstvena pojedinačna ponašanja, koja naziva „urbanim načinom života“. Wirth se fokusirao na razvijanje teorije bez uzimanja u obzir vanjskih utjecaja, odnosno utjecaja van grada. Proučavao je isključivo karakteristike ljudi u gradu te kako život u gradu stvara urbanu kulturu. Wirthov pristup bio je važan napredak, jer je dao niz čimbenika koji se mogu statistički analizirati s obzirom na njihove učinke. Tako navodi tri faktora stvaranja urbane kulture, a to su veličina grada, gustoća stanovništva te heterogenost (Gottdiener i Hutchison 2011).

Wirth navodi i opisuje šest osnovnih karakteristika urbanizma, a to su normativni konflikt, brze kulturne promjene, socijalna pokretljivost, materijalizam, individualizam i porast formalne socijalne kontrole. Izdvaja visoki stupanj socijalne pokretljivosti urbanog stanovništva te razlikuje horizontalnu i vertikalnu socijalnu pokretljivost. S jedne strane, horizontalna pokretljivost veže se uz promjene vezane uz prostor, primjerice selidba iz jednog mjesta u drugo. S druge strane, vertikalna pokretljivost odnosi se na kretanje „gore-dolje“ na stratifikacijskoj ljestvici, primjerice gubitak posla ili povećanje plaće (Matić, 2003).

Studija Frederica Trasher o uličnim bandama u Chicagu 1920-ih, pridonijela je društveno-prostornom promišljanju tematike grupacija ljudi. Zaključio je kako su se bande formirale oko određenog prostora, s ciljem zaštite teritorija od *outsidera*, a ne na temelju etniciteta. Ekološki procesi determiniraju strukturu grada i stvaraju međuprostorna područja koje karakteriziraju razni sukobi, dezorganizacija, slabe obiteljske i društvene kontrole i slično. U takvim se područjima razvijaju grupe mladih, odnosno fenomen bande koji je djelomično objašnjen nedostatkom mogućnosti prilagodbe useljenika. U potrazi za zabavom i avanturom, takve se grupe upuštaju u razne aktivnosti, legalne i ilegalne, koje određuje i kontrolira sama grupa, a ne konvencionalni nadzor odraslih i autoriteta (Gottdiener i Hutchison 2011; Bordua, 1961).

Chicago je bio grad podijeljen po četvrtima te su sukobi četvrti, odnosno banda bili učestala pojava. Trasher je proveo osam godina promatrajući čikaške bande te ih je identificirao oko tisuću. U modernom vremenu se u medijima bande obično povezuju s uličnim skupinama

tinejdžera afroameričke ili latinoameričke nacionalnosti. Međutim, Thrasherova studija pokazuje kako su u Chicagu gotovo svi članovi banda bili bijelci (Gottdiener i Hutchison 2011).

Teorija delinkventne subkulture

Iz spoja čikaški zasnovanih teorija o socijalnoj dezorganizaciji i diferencijalnoj asocijaciji, s interpretacijom Mertonove paradigme, 50-ih godina 20. stoljeća nastala je teorija delinkventne subkulture (Perasović, 2001). Delinkventnost spada pod oblik devijantnog ponašanja te predstavlja udaljavanje i odstupanje od normi društvenog sistema (Cloward i Ohlin 1960, Matić, 2003). Clifford R. Shaw delinkvenciju opisuje kao prirodnu prilagodbu delinkventnog aktera očekivanjima grupe čiji je član. Shaw primjećuje značenje i ulogu modela. Oni predstavljaju ideal kojem članovi grupe teže i nastoje postići njihov status i ugled (Perasović, 2001).

Konceptom socijalne dezorganizacije objašnjava se devijantnost i društvena stanja koje proizvodi devijantnost: „Korijen problema vidi se u nestabilnosti društvenih normi i aktivnostima zajednice, a devijantnost je rezultat nejednakog društvenog razvoja, s mnoštvom društvenih promjena i sukoba koji djeluju na individualno ponašanje“ (Matić, 2003; str. 94) Opstanak svake društvene zajednice ovisi o konsenzusu njezinih članova o ključnim, kulturom određenih ciljeva i njihovog postizanja. Ukoliko je konsenzus narušen, utoliko dolazi do narušavanja društvenog reda, odnosno dolazi do anomije i krize koja može rezultirati socijalnom dezorganizacijom, odnosno narušenom ravnotežom društvenih vrijednosti i normi. Diferencijalna asocijacija nalaže kako se devijantnost uči kroz proces udruživanja s drugima koji promiču devijantne vrijednosti (D. Matić, 1990; R. Matić, 2003).

Jasno je kako se više devijantnosti, pogotovo delinkventnosti može pronaći u urbanim središtima, gdje nedostaje temeljne društvene solidarnosti, a prisutan je dezorganizacijski aspekt urbanog života. Jedno od ključnih doprinosa autora Čikaške škole je smještanje devijantnog ponašanja unutar društvenog konteksta te njegovo razumijevanje kao prirodne reakcije na normativne konflikte, a ne kao posljedicu pojedinačne patologije. Teorija socijalne devijacije R. K. Mertona nalaže kako je devijantnost rezultat dijalektike između kulture i socijalne strukture. Tako, subkulture objašnjava kao posljedicu tenzija i neujednačenosti kulturnih normi i poželjnih ciljeva, što dovodi do sloma socijalnoj strukturi, to jest do anomije, koja dozvoljava delinkventno ponašanje (Matić, 2003; Krnić i Perasović, 2013).

Jedan od prvih autora koji se koristio pojmom subkulture bio je Albert Cohen u svojoj knjizi *Delinquent Boys: The Culture of the Gang*. Cohen postavlja pitanje kako netko postaje delinkventom te prihvaća teze čikaških autora o prenošenju znanja i vjerovanja, odnosno prihvaća da se delinkventno ponašanje uči i usvaja uključivanjem u grupe u kojima je delinkventno ponašanje već uspostavljeno interakcijom članova. A. Cohen naglašava kako postoji kultura unutar kulture, svijet unutar svijeta, društvo unutar društva te kako je svako društvo podijeljeno na različite podgrupe, odnosno subkulture (Perasović, 2001).

Bitno je naglasiti kako ono što vrijedi za delinkvente, vrijedi i za ne-delinkvente. Svatko može postati delinkventom, samo je pitanje stupnja izloženosti delinkventnim obrascima i tradiciji: „Ako je pojedinac u okruženju u kojem prevladavaju delinkventni obrasci, velika je vjerojatnost da će ih i sam preuzeti kao način djelovanja, udružujući se u tom slučaju u mladenačke bande, ali isti princip vrijedi i za druge kulturne obrasce“ (Krnić i Perasović, 2013; str. 23) Nadalje, A. Cohen navodi osnovne karakteristike delinkventne subkulture. Obilježje „hedonizma na prvu“ je karakterističan za klasu iz koje delinkvent potječe te podrazumijeva kako je vrlo mali dio aktivnosti „škvadre“ delinkventan. Aktivnosti grupe odnose se na zabavne događaje i djelovanja, koja ne moraju nužno biti delinkventna. Grupna autonomija negira bilo kakav vanjski (obiteljski, formalni) nadzor, utjecaj ili represiju nad svojim djelovanjem. Jedini pritisak koji se tolerira je neformalni pritisak unutar same grupe (Perasović, 2001).

Pojmove referentni okvir i referentna grupa, A. Cohen preuzima iz socijalne psihologije. Referentni okvir čine okolnosti u kojima osoba živi te definira način na koji osoba gleda na svijet oko sebe te koje solucije bira s ciljem rješavanja problema. Važna uloga pojma referentne grupe leži u preduvjetima stvaranja nove kulturne forme prožetom interakcijom aktera sličnih obilježja i problema. Referentna grupa je ta koja označava ono okruženje koje je za pojedinca važnije od ostalih. A. Cohen izvor nastanka subkulture, kao grupnog rješenja problema, vidi u radničkoj klasi (Krnić i Perasović, 2013).

Ono što je karakteristično za srednju klasu je prisutnost etike individualne odgovornosti, a u radničkoj klasi etika reciprociteta, pri čemu će djeca iz radničke klase biti više orijentirana na grupe vršnjaka, na „ekipu s ugla“, a djeca srednje klase će biti više orijentirana na školu i uspjeh u tom pogledu. Ponekad je članovima radničke klase lakše vratiti se „ulici“ i takvom obliku grupnih odnosa: „Grupna interakcija služi kao katalizator onih potencijala koji inače ne bi bili vidljivi. To je važno u slučaju statusne frustracije, jer status osigurava poštovanje drugih“ (Perasović, 2001; str. 29).

A. Cohen tvrdi da potkulture radničke klase nastaju jer im se uskraćuje status u društvu. Baš kao i Merton, Cohen je tvrdio da su dječaci iz radničke klase nastojali oponašati vrijednosti i težnje srednje klase, ali da im nedostaju sredstva za postizanje uspjeha. To dovodi do statusne frustracije i osjećaja osobnog neuspjeha i nedostatnosti (Cloward i Ohlin, 1960).

Cohen kulturu radničke klase opisuje kao okruženje u kojemu je veća vjerojatnost da će pripadnik te klase pokazati ograničene težnje ka uspjehu, odnosno da „živi za danas“ te da će manju pažnju i brigu pridavati apstraktnim pravilima koja se primjenjuju van klase: „Osim toga, manje je vjerojatno da će dijete iz radničke klase biti okruženo obrazovnim igračkama, manje je vjerojatno da će biti obučeno u obiteljskom režimu reda, urednosti i točnosti. Od posebne je važnosti činjenica da je fizička agresija sve prisutnija i više cijenjena u radničkoj sredini“ (Bordua, 1961; str. 124).³

Cloward i Ohlin (1960) navode tri vrste delinkventnih subkultura. Prvo, subkultura kriminalnih obrasca se u sociologiji najčešće veže uz kulturu niže klase. Opisuje se kao tradicionalni spoj mladenačke delinkventnosti i zločina odraslih. Središnja vrijednost ovakve mladenačke kulture su delinkventno i kriminalno ponašanje kao sredstva postizanja ciljeva. Vrijednosti poput znanja i vještina u ovoj klasi nemaju značenje. Ono što se cijeni je prestiž, odnosno ugled koji je dodijeljen onima koji ostvare materijalno bogatstvo i moć odabirom puteva, koji su od šireg društva određeni kao nelegitimni.

Zatim, slijedi subkultura konfliktnih obrazaca, također, karakteristična za nižu klasu. Ono što je karakteristično za subkulturu ovoga tipa je važnost postizanja poštovanja te ostvarivanje uloge uzora drugim članovima grupe: „Uzor u obrascu sukoba kulture niže klase je "bopper" koji se hvali sa svojom bandom, bori se oružjem kako bi zadobio poštovanje drugih bandi i brani se od konvencionalnog svijeta odraslih svojim nepredvidivim i razornim napadima na osobe i imovinu. Za ostale članove bande, međutim, ključne kvalitete boppera su one uspješnog ratnika“ (Cloward i Ohlin, 1960; str. 23)⁴

Zadnje, subkultura obrazaca povlačenja odnosi se na raznolikost izražajnih, senzualnih ili iscrpnih iskustava pojedinca ili grupe. Interes je usmjeren isključivo prema subkulturama adolescenata koji podržavaju i prakticiraju korištenje droga (Cloward i Ohlin, 1960).

---

³ "In addition, the working class child is less likely to be surrounded with educational toys, less likely to be trained in a family regimen of order, neatness, and punctuality. Of particular importance is the fact that physical aggression is more prevalent and more valued in the working class milieu" (Bordua, 1961; str. 124).

⁴ "The role-model in the conflict pattern of lower-class culture is the "bopper" who swaggers with his gang, fights with weapons to win a wary respect from other gangs, and compels a fearful deference from the conventional adult world by his unpredictable and destructive assaults on persons and property. To other gang members, however, the key qualities of the hopper are those of the successful warrior" (Cloward i Ohlin, 1960; str. 23).

Istraživanja potvrđuju kako, s jedne strane, korištenje droga, ovisnost i delinkventnost, pa čak i sklonost kriminalnom djelovanju, idu ruku pod ruku. Ovisnost nastaje u zajednicama gdje je delinkvencija već uspostavljena. S druge strane, istraživanja nalažu kako ovisnici izbjegavaju nasilnije oblike delinkventnosti poput silovanja, fizičkih napada i sukoba bandi. Ipak, podržavaju delinkvente načine dospijevanja do droga putem ilegalnog tržišta drogama (Cohen i Short, 1958).

Cohen i Short (1958) progovaraju o položaj žene u nižoj klasi te ženama i delinkvenciji, koja se najčešće javlja u obliku nedoličnog seksualnog ponašanja. Status i položaj žene uvelike ovise o statusu i položaju muškaraca s kojima je u odnosu. Kako bi postigla ugled, djevojka mora biti u stanju privući „časnu“ pažnju uglednih i odgovornih muškaraca, no djevojkama nižeg socio-ekonomskog statusa nedostaju materijalna sredstva potrebna za uspješno „natjecanje“ za takvu pažnju, stoga čine same sebe seksualno dostupnima te tako stječu i osiguravaju pažnju muškaraca i njihovu naklonosti.

Walter Miller odbacuje pojam delinkventne subkulture te zaključuje kako je glavni motiv pojave delinkventnog djelovanja nastojanje da se slijede vrijednosti i obrasci ponašanja niže klase. Miller navodi kako je način života niže klase obilježen takozvanim središnjim preokupacijama (*focal concerns*) koje upravljaju visokim stupnjem emocionalnog uključenja (Perasović, 2001; Krnić i Perasović, 2013).

Prva, osnovna središnja preokupacija je frka (*trouble*), odnosno upadanje u nevolju s namjerom postizanja određenog cilja čije ostvarenje može dovesti do prestiza u nižoj klasi. Druga preokupacija odnosi se na čvrstoću, žilavost (*toughness*) s naglaskom na muškost i nasilnost: „Znatan broj muške djece u kulturi niže klase ne odrasta uz oca, odrasta u dominantno ženskom kućanstvu. Miller misli da, baš zbog nemogućnosti identificiranja s odraslom muškom osobom, postoji tolika opsesivna pažnja usmjerena na muškost“ (Perasović, 2001; str. 31).

Treća preokupacija, lukavost (*smartness*) odnosi se na „uličnu pamet“. Točnije, podrazumijeva kapacitet postizanja nekog materijalnog dobra ili statusa korištenjem maksimalne mentalne sposobnosti i minimalnog korištenja fizičkom snagom. Četvrta preokupacija uzbuđenja (*excitement*) odnosi se na potragu za uzbuđenjem (alkohol, igre na sreću i slično), što je jedna od osnovnih obilježja niže klase (Perasović, 2001).

Peta preokupacija, preokupacija sudbine, odnosno sreće usko je povezana s preokupacijom uzbuđenja. Šesta preokupacija odnosi se na autonomiju koja se, s jedne strane, javlja kao snažna želja za borbom protiv represije i restrikcija, a s druge strane se javlja kao želja za kontrolom i brigom: „Miller je želju za brigom izjednačio sa željom da se bude

kontroliran, pa je opisivao »sačuvajte me od mene samog«, poruku koju dešifrira iz ponašanja pojedinaca koji »testiraju društvo« i vrte se u krugu u kojem nakon frke, pijanstva, tučnjave, seksa i ostaloga, odlaze ženi, roditeljima, u zatvor, na posao i slično, da bi opet nakon nekog vremena krenuli u potragu za frkom i uzbuđenjem“ (Perasović, 2001; str. 33).

Delinkventi često žive pod utjecajem dvaju svjetova, svijeta konformizma i nonkonformizma te nisu u potpunosti podređeni ni jednom ni drugom svijetu (Perasović, 2001). Krnić i Perasović (2013) zaključuju kako je subkultura istovremeno konkretan akter, odnosno konkretna društvena grupa sa svojom kulturom, i simbolička struktura sa svojim sustavom vrijednosti, normi i načina života te grupe.

Simbolički interakcionizam

Teorije simboličkog interakcionizma su bitno utjecale na daljnji razvoj koncepta subkulture u sociologiji. Prema Krnić i Perasović (2013), teoretičari tog pristupa su odbacili dotadašnje strukturalističke interpretacije. Takvim se pristupom nije moglo objasniti kako, primjerice, većina depriviranih osoba ne bira devijantno ponašanje i udruživanje u zločinačke grupe. Interakcionisti su odbacili tezu o vidu društva kao strukturirane cjeline te naglasili kako se, zapravo, radi o stalnom procesu sukoba i pregovaranja između pojedinaca i društvenih grupa.

Promjenom pristupa istraživanju subkultura, u pogledu približavanja samom akteru kao subjektu istraživanja, a ne grupi kao cjelini te okretanjem fokusa analize devijantnog ponašanja s devijanta na sustav i institucije socijalne kontrole, naglasila se činjenica kako je društvo skup heterogenih kulturalnih oblika, što ga čini pluralnim. Sistem vjerovanja koji čini određenu subkulturu, rezultat je položaja aktera na društvenoj ljestvici te njihovog vida vlastite pozicije. Ovakav je pristup, kasnije, potaknuo na napuštanje jednoznačnog shvaćanja devijantnog ponašanja kao izraza patologije te je otvorio vrata proučavanju odnosa moći i devijacije u kontekstu etiketiranja i stigmatiziranja društvenih aktera i grupa (Krnić i Perasović, 2013).

Rasprava o simboličkom interakcionizmu, može se započeti s Georgeom Herbertom Meadom, čija su predavanja postala osnovica razvoja simboličkog interakcionizma. Mead u knjizi *Mind, Self and Society* polazi od radikalne biheviorističke pretpostavke Watsona kako socijalna psihologija započinje proučavanje od opažljivih aktivnosti, odnosno započinje od proučavanja socijalne akcije i interakcije (Ritzer, 1997).

Potpunu osobu, prema Meadu (2003/1934), čine razvijena svijest, samosvijest te svijest o takozvanim poopćenim drugima. Procesima primarne i sekundarne socijalizacije osoba internalizira objektivizirana društvena obilježja te razvija refleksiju i samorefleksiju. Svijest

osobe čine „ja“ i „mene“ dio, gdje „mene“ dio ima ulogu prenositelja podražaja uzrokovanih od poopćenih drugih do „ja“ dijela kojim osoba donosi odluku kako će reagirati i odgovoriti na podražaj izvana. „Mene“ dio ima ulogu posrednika između „ja“ dijela i poopćenih drugih, to jest svijeta: „Svijest je shvaćena kao socijalni proces, a uloga simbola i jezika presudna u nastajanju unutarnje i vanjske komunikacije aktera, kao i procesa socijalizacije uopće“ (Perasović, 2001; str. 48).

Koncept svijeta života Alfreda Schütza, obuhvaća kulturni, svakodnevni okvir društvenog života i njegov utjecaj na misli i djelovanja aktera. Svijet života u sebi sadržava „mi-odnose“ i „oni-odnose“. „Mi-odnosi“ određeni su individualnim, svjesnim procesima te je fokus na orijentiranost prema članovima grupe, dok su „oni-odnosi“ određeni kulturnim snagama te je fokus na odvajanje, pa čak i sukob različitih grupa „mi-odnosa“ (Ritzer, 1997, Schütz, 1967).

U slučaju „mi-odnosa“ tipično je da se subjektivna svijest jednog aktera orijentira prema svijesti drugog aktera, stoga „mi-odnosi“ predstavljaju socijalnu akciju: „Mi-odnosi su određeni relativno visokim stupnjem intimnosti, koja je determinirana stupnjem u kojem su akteri upoznati s međusobnim biografijama. Jednostavan tip mi-odnosa predstavlja licem-u-lice odnos" u kojem su partneri svjesni jedan drugog i s razumijevanjem participiraju svaki u životima drugih bez obzira na kratkoću trajanja“ (Ritzer, 1997; str. 230).

Lemertova primarna devijantnost odnosi se na dijela koja ljudi rade prije nego što su ona proglašena i označena devijantnima. Drugim riječima, primarna devijantnost se odnosi na ponašanja koja mogu biti potencijalno problematična za pojedinca, ali u društvu nemaju simboličko značenje kao nešto problematično. Sekundarna devijantnost događa se kada pojedinac koristi svoje devijantno ponašanje ili ulogu zasnovanu na njemu kao sredstvo obrane, napada ili prilagođavanja problemima nastalim reakcijom društva na njegovo primarno devijantno ponašanje. Drugim riječima, odnosi se na odabir pojedinca da se nastavi ponašati devijantno, nakon što je društvo to označilo devijantnim. To se odnosi na njegovo prihvatanje devijantne etikete koje mu je društvo pridodalo, što dovodi do stigmatizacije i marginalizacije pojedinca u društvu (Cohen, 1987).

Pojedinac nametnutu devijantnu etiketu potvrđuje daljnjim devijantnim ponašanjem te preuzima svoju takozvanu devijantnu karijeru. Kasnije je pitanje resocijalizacije i reintegracije individue devijantne karijere vrlo upitno; kako se kaže „jednom lopov, uvijek lopov“. Malotko će zaposliti čovjeka koji ima određenu „reputaciju“ ili mu dati priliku za iskupljenje i novi

početak, stoga takvim pojedincima ne preostaje ništa drugo, nego „vratiti se“ devijantom ponašanju. Naravno, masovni mediji igraju značajnu ulogu u formiranju novosti o devijantnom ponašanju, što ono podrazumijeva i koje su njegove posljedice: „Ključna dimenzija za razumijevanje reakcije na devijantnost, kako od strane javnosti u cjelini, tako i od strane agensa društvene kontrole, je priroda informacija koja je skup informacija od kojih se takve ideje grade, koji gotovo uvijek dolaze iz druge ruke. Odnosno, stižu već obrađene od masovnih medija, a to znači da su informacije bile izložene alternativnim definicijama onoga što čini 'vijest' i kako ih treba prikupiti i prezentirati.“, „Informacije su dalje strukturirane različitim komercijalnim i političkim ograničenjima kojima novine, radio i televizija oblikuju primljene informacije o dotičnom ponašanju“ (Cohen, 1987; str. 9).⁵

Becker tvrdi kako ono što nešto čini devijantnim nije ono što je učinjeno, već način na koji ljudi reagiraju na učinjeno. Beckera, dakle, ne zanima što uzrokuje pojavu devijantnog ponašanja kod ljudi. Umjesto toga, zanima ga zašto ljudi odlučuju označiti svoje ponašanje kao devijantno i kakav učinak oznaka ima na pojedinca i društvo. Becker ističe da ljudi različito reagiraju na isti čin ovisno o društvenom kontekstu i to utječe na oznaku koja se pridaje djelu. Stoga, Becker tvrdi da društvo stvara devijantnost (Cohen, 1958; Cohen, 1994).

Becker devijantnosti pripisuje tranzicijsku prirodu primjerom socijalnih grupa koje imaju toliku društvenu moć i utjecaj, da mogu stvarati pravila i definiciju onoga što se smatra devijantnim. Drugim riječima, određene socijalne grupe, koje naziva *rule enforcers*, imaju moć stigmatizirati neku drugu socijalnu grupu kao devijantnu. Konflikt u društvu se rađa kada *rule enforcers* nameću pravila grupama koje ta pravila biraju kršiti, a ostatak društva vidi kao publiku koja svjedoči tom sukobu. Osobe koje krše pravila etiketiraju se kao *outsideri* te takvu situaciju naziva *moral enterprise* (Becker, 1963; Cohen, 1958).

Sekvencijalni model devijacije Becker objašnjava na primjeru promatranja uporabe marihuane, što opisuje kao osobni odabir kršenja pravila *rule enforcera*. Odluka o eksperimentiranju s marihuanom, kao nečemu ilegalnom, dovodi do određenih senzacija te

---

⁵ “A crucial dimension for understanding the reaction to deviance both by the public as a whole and by agents of social control, is the nature of the information that is the body of information from which such ideas are built, is invariably received at second hand. That is, it arrives already processed by the mass media and this means that the information has been subject to alternative definitions of what constitutes ‘news’ and how it should be gathered and presented.“, „The information is further structured by the various commercial and political constraints in which newspapers, radio and television operate received information about the behaviour in question“ (Cohen, 1987; str. 9).

pojedinaac bira hoće li nastaviti s uporabom ili ne. Ono što uvjetuje nastavak uporabe je dostupnost droge (Becker, 1963, Dubreta, 2005). Dakle, devijantno je ono što društvo označi takvim, a devijant je onaj na kojeg je uspješno primijenjena etiketa. Tako, moralna panika kod Beckera započinje „malenom“ pričom o irelevantnom devijantnom ponašanju koje se uvećava u medijima i društvu (Cohen, 1987).

Svatko ima socijalni identitet temeljen socijalnim ulogama koje „igra“, stoga Goffman *mainstream* „normalne“ ljude naziva ljudima *statusa quo*. Takvi ljudi su zapravo stereotipi te obavljaju svoje društvene uloge „onako kako treba“. Smatra kako svatko ima potencijalnu stigmatu te razlikuje stigmatu temeljenu nečime na što osoba ne može utjecati, primjerice neki od oblika invaliditeta, dok postoji i stigma koje osoba sama odabire. Primjerice, u većini slučajeva se tetovaže osuđuju. Poznato je kakvu reakciju izazivaju u društvu čiji akteri osjećaja kako im je opravdano omalovažavati nekoga koji odabire put koji ne odabire većina. Rezultat su teže zaposlenje, „ružni“ pogledi na ulici i negativni komentari. Onaj koji izabere napraviti tetovažu, automatski prihvaća i stigmatu koja dolazi uz taj čin. (Goffman, 1963).

Stanley Cohen spominje kako društva, s vremena na vrijeme, budu izložena moralnoj panici. Moralna panika se očituje u označavanju određene situacije, događaja, osobe ili grupe ljudi kao prijetnje društvenim vrijednostima i interesima. Objekt moralne panike, „stavljen je u kalup“ i stiliziran od masovnih medija te u obliku stereotipa predstavljen javnosti. Takozvani moralni poduzetnici, odnosno „urednici informacija“ su oni koji uređuju moralne granice određenog problema (Cohen, 1987). *Modsi i rockeri* su moralnim poduzetnicima postali zanimljivi svojom inicijalnom devijacijom na Uskrs 1964. godine u Clactonu te je medijska prezentacija situacije ta koja je pokrenula strah i paniku u javnosti: „Tada su, zbog različitih razloga brojni mladi ljudi (većinom podijeljeni na modse i rockere) stvorili bučnu i napetu atmosferu popraćenu povremenim tučnjavama, jurnjavom na motociklima, razbijanjem ponekog izloga ili inventara plaže“ (Perasović, 2001; str. 97).

Prema Goodeu i Ben-Yehudi (2009.), moralna panika sastoji se od sljedećih karakteristika: 1) zabrinutost: mora postojati uvjerenje da će ponašanje grupe ili aktivnosti koja se smatra devijantnom imati negativan učinak na društvo; 2) neprijateljstvo: neprijateljstvo prema dotičnoj skupini se povećava i oni postaju „neprijateljem“; 3) konsenzus: iako zabrinutost ne mora biti općenarodna, mora postojati opće prihvaćanje da dotična skupina predstavlja stvarnu prijetnju društvu; 4) nesrazmjernost: poduzete radnje su nesrazmjerne stvarnoj prijetnji koju predstavlja optužena skupina; 5) nestabilnost: moralne panike vrlo su

nestabilne i nestaju onoliko brzo koliko su se i pojavile, jer javni interes opada ili se vijesti mijenjaju u drugu naraciju.

Birminghamska škola

Birminghamski centar za suvremene kulturne studije (CCCS), 1964. godine osnovao je Richard Hoggart. Tada se, u sklopu Sveučilišta u Birminghamu, formira Birminghamska škola, koja je imala značajnu ulogu u razvoju sociokulturne analize, širenju interdisciplinarnosti, te podupiranju intelektualne aktivnosti akademika na području humanističkih i društvenih znanosti. Centar za suvremene kulturne studije (CCCS) bio je namijenjen studentima književnosti, no, s vremenom je postao dostupan i studentima društvenih znanosti. Tako su fokusom CCCS-a postali mladi i njihova sklonost grupiranju. CCCS se ogradio od koncepta subkulture izjednačene s delinkventnim ponašanjem. Osnovni interes Birminghamske škole, prilikom promatranja subkultura, postala je uloga glazbe, stila, rituala, *slenga* i ostalih načina izražavanja u britanskom društvu (Rowe, 2017; Krnić i Perasović, 2013).

Phil Cohen, kao jedan od najutjecajnijih predstavnika Birminghamske škole, istraživao je posljedice nove urbanizacije Istočnog Londona i kulturnih promjena koje su se pojavile nakon selidbe velikog broja obitelji na druge lokacije u Londonu. Rezultat promjena je narušavanje tradicionalnih obrazaca socijalizacije unutar radničke klase te nedostatak neformalne socijalne kontrole unutar susjedstva (Krnić i Perasović, 2013).

Uloga neformalne socijalne kontrole pala je u ruke nuklearne, odnosno primarne obitelji te rezultirala generacijskim konfliktom, gdje se mladenačke subkulture formiraju kao oblik suprotstavljanja i negiranja roditeljske kulture. Obitelj radničke klase postaje izoliranom, ne samo izvana, već i neodređenom iznutra. Stoga, latentnom funkcijom subkulture postaje „magično“ razriješiti kontradikcije koje ostaju skrivene ili neriješene u roditeljskoj kulturi (Hall i sur., 1980).

P. Cohen pojmove imaginarne relacije i magične solucije uvodi u svoj teorijski pristup, po uzoru na Althusserov koncept imaginarnog i Lévi-Straussov koncept mita. Za Althussera imaginarno je u središtu ideologije. Ideologija predstavlja odnos prema postojanju, a taj imaginarni odnos mjesto je posredovanja između prikaza i stvarnosti (Malašević, 2002). Althusserov sistem je mjesto gdje imaginarno ima ulogu posrednika između simboličkog i stvarnog: „Tu je subkultura interpretirana kao jezik, a značenje stila je imaginarno, iako je proizašlo iz stvarne kontradikcije klasnog položaja subkulturnih aktera“ (Krnić i Perasović,

2013; str. 34). Lévi-Strauss tvrdi kako cilj strukturne analize nije pokazati kako ljudi razmišljaju o mitovima, već kako mitovi djeluju u ljudskim umovima. Za njega ne postoji značajna razlika između ideoloških, odnosno mitskih sadržaja i ostalih sadržaja jer svi sadržaji djeluju na sličan način te imaju slične obrasce i strukture (Malašević, 2002).

P. Cohen nabraja četiri elementa subkulturnog određenja, a to su glazba, odjeća, *sleng* i rituali. Tvrdi kako su glazba i odjeća elementi prisvojeni iz nekog drugog kulturnog konteksta. Ovi elementi poprimaju subkulturnu vrijednost i značenje te izražavaju životni stil, dok su *sleng* i rituali simbolički podsustavi otporniji na novitete. Također, P. Cohen napominje važnost petog elementa, teritorijalnosti: „Upravo je teritorijalnost veza između subkulture kao simboličke strukture i njene opipljive stvarnosti“ (Krnić i Perasović, 2013; str. 35).

Clarke i suradnici (1975) zaključuju kako se pripadnici subkulturnih grupa razlikuju od svojih roditelja i vršnjaka izgledom i ponašanjem, no ono što se ne može zanemariti je činjenica kako s njima dijele isti prostor. Subkulturno pružanje otpora očituje se na razini istovremenog suprotstavljanja klasnoj kulturi te dominantnoj kulturi: „[...] jer su subkulture zapravo podsistemi roditeljske kulture, a distinktivni životni stilovi koje razvijaju samo su drugačiji odgovor, odnosno solucija kao odgovor na nametnutu materijalnu i klasnu poziciju“ (Krnić i Perasović, 2013; str. 36).

Pojam *bricolagea* uvodi se kako bi se objasnio način konstruiranja subkulturnih stilova. Poanta je „uzeti“ određeni objekt iz jednog konteksta i „staviti“ ga u drugi, čime dobiva na novoj simbolici, odnosno novom značenju (Hebdige, 1979; Hall i Jefferson, 1975; Abercrombie, 2006). Isto tako, Paul Willis (UOC - Universitat Oberta de Catalunya, 2010) predstavlja pojam homologije, kojim tvrdi kako stvari odabira odražavaju određeno značenje i vrijednost akterima i njihovom životnom stilu. Uzimanje prepoznatljivog, postojećeg stila, i prilagođavanje individualnom identitetu ili identitetu grupe koje je akter dio, osobni je odabir i odluka. Ljudi sami biraju nositi nešto i slušati određenu vrstu glazbu. To su odabrani elementi koji su privukli osobu.

Dick Hebdige (1979) zaključuje kako subkultura ima dvije funkcije: služi ili kao sredstvo bijega od okoline ili kao sredstvo povratka u svakodnevno okruženje. Subkulture vidi kao socijalni problem. Tvrdi kako se subkulture, budući da proizlaze iz devijantnosti, obično sastoje od pojedinaca i kulture radničke klase. U osnovi, društvene skupine upravljaju svojim statusnim problemima stvaranjem nove subkulture i uspostavljanjem novih normi koje se protive normama dominantne kulture. Nove norme sadrže ideološka značenja i simboličke

oblike otpora. Također, subkulture često uzimaju predmete i stilove dominantne kulture te ih prisvajaju kako bi demonstrirale njihovo novo značenje.

Aktivnost Birminghamske škole opada devedesetih godina 20. stoljeća, samim time i njihov znanstveni doprinos. Nakon toga, vodeću ulogu u daljnjem razvoju i istraživanju fenomena subkultura nastavljaju post-subkulturene studije.

Post-subkulturene studije

Postmoderno doba okarakterizirano je društvenom heterogenošću, većim slobodama i mogućnošću osobnog izbora. Kao rezultat, razvija se potrošačko društvo te grupni identiteti, poput klase, postaju manje bitni. Osoba će se prije definirati kao individua, a ne kao dio određene grupe. Za razliku od modernističkih kultura mladih, koje su naglašavale grupni identitet, u postmodernizmu identitet se gradi simboličkom kreativnošću, pri čemu individue same stvaraju i odabiru svoj stil i tako naglašavaju individualni identitet (Hossain i Karim, 2013).

Prema Price i Cybulski (2007) te Bennett (1999), Maffesoli svojim radom uvodi novi koncept neo-plemena, odnosno novog plemena, koji se odnosi na emocionalnu zajednicu i osjećaj pripadnosti kolektivu: „Opisao je moderno društvo kao "neo-plemensko", koje se sastoji od glavnog plemena sastavljenog od nestabilnih pod-plemena kojima nedostaje zajednički koncept ili identitet. Također je primijetio da se pojedinci, iako s vremena na vrijeme usklađeni s pod-plemenima, često kreću između njih“ (Price i Cybulski, 2007; str. 796).⁶

Price i Cybulski (2007) ističu Maffesolijevo saznanje kako su nova plemena zapravo vrlo nestabilna zbog svoje fluidne prirode, nestalnosti, širenja i rasipanja. Nadalje, ističu kako Hilder proširuje i obogaćuje Maffesolijev popis karakteristika novog plemena: „Dijeleći autoritet koji predstavlja vrijednosna očekivanja plemena, sljedbenici slijepo prihvaćaju vođin primjer vrijednosti, članstvo daje vrijednost, a ne-članovi se niti priznaju niti se prema njima dobro postupa, ujedinjenje grupe diktira razmjena pažnje među članovima“ (Price i Cybulski; str. 798).⁷

---

⁶ “He described the modern society as ‘neo-tribalistic’, comprising a main tribe made up of unstable sub-tribes that lack a common concept or identity. He also noted that individuals, although aligned to the sub-tribes at times do frequently move between them (Price i Cybulski, 2007; str. 796).

⁷ “Sharing an authority figure who exemplifies the value expectations of the tribe Followers blindly accept the leader’s example of values Membership gives value and non-members are neither acknowledge nor treated well Group unification is dictated by attention exchange between members“ (Price i Cybulski; str. 798).

U postmodernom izdanju, pleme zamjenjuje klasu. Umjesto homogene i unitarne masovne kulture, Maffesoli u suvremenom društvu primjećuje fragmentaciju na heterogene grupacije koje se okupljaju oko nekih pojedinačnih vrijednosti, kulturnih praksi i životnih stilova. Takve grupacije stvaraju svojevrzne afektivne kolektive. Kao primjere „novih plemena“ navodi sportske klubove, društva u kafiću, navijače i slično. Ove se grupe razlikuju po stilu života i ukusu, krhke su i nestalne, stoga nemaju čvrstinu i kontinuitet plemena u antropološkom smislu (Spasić, 2004; Bennett, 1999). Muggleton (2000) spominje postmoderni impuls koji ruši moderne granice i hijerarhije, vertikalno i horizontalno, proizvođači, kao posljedicu, kulturu koja je površna i fragmentirana.

Potrošačku kulturu više ne obilježava materijalna vrijednost dobara, već simbolička i estetska. Kulturni obrasci postaju resursom stvaranja životnih stilova nasuprot nasljeđivanja načina života unutar klase (Krnčić i Perasović, 2013). Nadalje, Bennett (1999) navodi kako se životni stil odnosi na slobodu. Pojedina opisuju u smislu odabira određene robe i obrazaca potrošnje te artikulacije tih kulturnih resursa kao načina osobnog izražavanja. Tako, životni stil postaje slobodnim odabirom te se ne bi trebao miješati s pojmom načina života, koji podrazumijeva povezanost sa zajednicom.

Baudrillardova postmoderna ideja nalaže kako živimo u hiperrealnosti, u kojoj je vid nečega stvarniji od stvarnosti. Medijima i tehnologijom se stvara dodatna replika izmišljenog svijeta. Tako razlika između originala i kopije nestaje. Redhead, oslanjajući se na Baudrillardovu tezu o hiperrealnosti, tvrdi kako autentične subkulture više ne postoje te kako koncept subkulture više ne može služiti za prikazivanje postmoderne stvarnosti i njene kulture koja je hiperrealna. (Krnčić i Perasović, 2013; Thiry-Cherques, 2010; Hossain, 2013) Muggleton (2000), također, slijedi Redheadovu tezu te tvrdi kako su post-subkulture postale površnim: „Subkulturni stil postao je svojevrсна simulacija, kopija bez originala, stvar osobnog izbora, potpuno neovisan o strukturnim elementima kao što su klasa, spol, etnička pripadnost.“ (Krnčić i Perasović, 2013; str. 49).

Baudrillard je pokušao prikazati kako je postmoderna kultura rezultat konstruirane stvarnosti ili hiperrealnosti. Baudrillardova osnovna ideja je da objekt posjeduje simboličku vrijednost, pored one uporabne vrijednosti te vrijednosti razmijene. Hiperrealnost opisuje kao virtualnu stvarnost, strukturiranu informacijama i tehnologijom. Sustava vrijednosti se rasipa na iluziju kako ekonomija i društvo imaju definirano ili bilo koje drugo značenje. Simulakrum definira kao nešto što zamjenjuje stvarnost svojim prikazima. Baudrillard suvremeni svijet

promatra kao simulaciju, gdje je stvarnost zamijenjena lažnom slikom o svijetu, do te mjere da više nije moguće razlikovati stvarno od nestvarnog. Drugim riječima, hiperrealnost je simulacija simulacije bez reference na nešto stvarno ili originalno (Krnić i Perasović, 2013; str. 49).

Muggleton (2000) suprotstavlja osnovna obilježja modernih i postmodernih subkultura: grupni identitet - fragmentirani identitet; stilska homogenost - stilska heterogenost; održavanje jakih granica - održavanje granica je slabo; subkulturno pruža glavni identitet - mnoštvo stilskih identiteta; visok stupanj predanosti - nizak stupanj predanosti; članstvo se doživljava kao trajno - članstvo se doživljava kao prolazno; nizak stupanj subkulturne mobilnosti - visok stupanj subkulturne mobilnosti; naglasak na uvjerenjima i vrijednostima - fasciniranost stilom i imidžom; politička gesta otpora - apolitični osjećaji; anti-medijski nastrojani - pozitivan odnos prema medijima; percepcija sebe kao autentičnog - proslava neautentičnog.

Muggleton (2000) zaključak o postmodernim subkulturama iznosi u nekoliko osnovnih točaka: 1) grupne identifikacije bit će problematizirane; 2) de-diferencijacija subkulturno-konvencionalne podjele znači da subkulturalisti neće moći održati tu granicu kroz usporedbe konvencionalnim načinima; 3) članovi subkultura pokazat će površnu i prolaznu privrženost bilo kojem stilu jer redovito prelaze granice između konvencionalnog i subkulturnog; 4) stilska mobilnost oslanja se na oslabljene granice između različitih subkultura te isključuje opozicijske reakcije na druge skupine i 5) članovi subkultura radije će pokazati pozitivniji stav prema stilu, modi i medijima, svoju pripadnost neće promatraju kao političku gestu otpora.

Jedan od ključnih doprinosa post-subkulturnim studijima dala je Sarah Thornton etnografskih istraživanjima britanske klupske kulture i *rave partyja*, sredinom devedesetih godina prošlog stoljeća. Uvodeći nove koncepte u promatranja subkultura, udaljava se od dotadašnjih odrednica proučavanja subkultura. Primjerice, fokus više nije na otporu koji mladi pružaju autoritetu te dominantnoj kulturi roditelja i društva, već na glazbi i ukusu (Thornton, 1996; Krnić i Perasović, 2013).

Thornton zaključuje kako su granice između subkultura gotovo nestale te kako je pažnja usmjerena ka proučavanju značenja statusa i postizanja položaja unutar grupe te odabira stila. Isto tako, Redhead pojavom klupske kulture proglašava kraj subkultura. Inspirirana konceptom kapitala Pierra Bourdiea, Thornton uvodi koncept subkulturnog kapitala, koji može biti objektiviziran ili utjelovljen. Subkulturni kapital pridonosi statusu osobe u očima relevantnog promatrača (Thornton, 1996; Krnić i Perasović, 2013).

Bourdieu razlikuje nekoliko vrsta kapitala: pod ekonomskim kapitalom se ubraja materijalno bogatstvo; simbolički kapital odnosi se na čast i društveni ugled; kulturni kapital odnosi se na akumulirano znanje tijekom odrastanja i školovanja; te socijalni kapital, koji podrazumijeva uspostavljanje socijalnih veza koje mogu biti od potencijalne koristi za aktera. Različite vrste kapitala međusobno su konvertibilne. Drugim riječima, mogu se pretvarati iz jedne vrste u drugu po pravilima specifičnim za određeno polje (Spasić, 2004; Calhoun i sur., 2008; Mouzelis, 1995 ; Krnić i Perasović, 2013).

Svaka osoba posjeduje određenu količinu svakog od navedenih kapitala, čime se definira položaj te osobe u polju. Polja su segmenti dinamičnih sila, podložni preoblikovanju, koji zajedno čine društvo. Svako polje ima djelomičnu autonomiju i pravila po kojima se odvija „igra“. Pokazuje se kako su polja socijalni prostori stalnih sukob aktera u borbi za kapitalom, statusom i moći, potaknuti konkurencijom. Habitusom su obilježeni nosioci kapitala u određenim poljima. Habitus je poput utjelovljene prošlosti i strategija čiji je proizvod te je socijalizacijom internaliziran kao „druga priroda“ (Spasić, 2004; Krnić i Perasović, 2013).

Subkulturni kapital podrazumijeva porast ugleda i statusa osobe temeljem poznavanja subkulture. Ukoliko osoba posjeduje znanje o subkulturi, aktivno je uključena u nju, barata subkulturnim pojmovima i modom, utoliko status osobe na hijerarhijskoj ljestvici raste unutar subkulture te se razlikuje od članova drugih grupa. Stoga, Thornton uvodi koncept *hip*, koji je zapravo instrument kojim se mjeri subkulturni kapital, kao podvrsta kulturnog kapitala, na temelju kojeg se pojedine scene stratificiraju iznutra. Nasuprot konceptu *hip* postavlja pojam *mainstream* koji se odnosi na nešto opće i nešto što je u tom trenutku popularno i prisutno među većinom ljudi. Može se reći kako *mainstream* obilježava većinu sličnih karakteristika, dok subkultura označava suprotno, manjinu različitih karakteristika u odnosu na većinu (Thornton, 1996; Krnić i Perasović, 2013).

Thornton (1996) je svojim etnografskim istraživanjima londonskih noćnih klubova primijetila kako je potrebno zadovoljiti određeni izgled, način odijevanja, šminkanja i držanja da bi osobi bio dozvoljen ulaz u klub. Ovaj fenomen naziva *door policies* te ga koristi kao primjer korištenja moći i kontrole osoba koje imaju određeni status i položaj. Također, primjećuje kako subkultura postaje feminizirana nakon što prijeđe u *mainstream*, što prikazuje na primjeru klupske kulture i plesa u kojemu više ne sudjeluju samo, stereotipno žene, već i muškarci.

Thornton uvodi i pojam *undergrounda* kako bi pobliže dočarala fenomen subkulturnog kapitala i hijerarhije, kao potrebe za stvaranjem identiteta i potvrđivanjem vlastitog društvenog položaja kojim će se individue i grupe razlikovati od ostalih društvenih grupa. *Underground* subkulture predstavljaju izdvojene, elitne grupe čije je poimanje povezano s glazbom i zvukom. *Underground* je suprotnost *mainstreamu*, odnosno svakodnevnom i uobičajenom, čiji se odnos oblikuje u prikazima masovnih medija. Thornton smatra kako mediji nemaju samo ulogu prezentiranja glazbenih kultura, već kako ih i kreiraju (Krnić i Perasović, 2013; Thornton, 1996).

Klupske se kulture razvijaju zahvaljujući kreativnim praksama njihovih aktera, koje mediji usmjeravaju, dok su subkulture proizvod medija. S jedne strane, mediji populariziraju aspekte subkulturnog života, dok, s druge strane medijska pažnja može biti, kako Thornton kaže, poljubac smrti subkulture: „Iz perspektive kulturnih studija i moralne panike, subkulture mladih žrtve su negativne stigmatizacije i senzacionalističkog moraliziranja *mainstream* medija“ (Krnić i Perasović; str. 89).

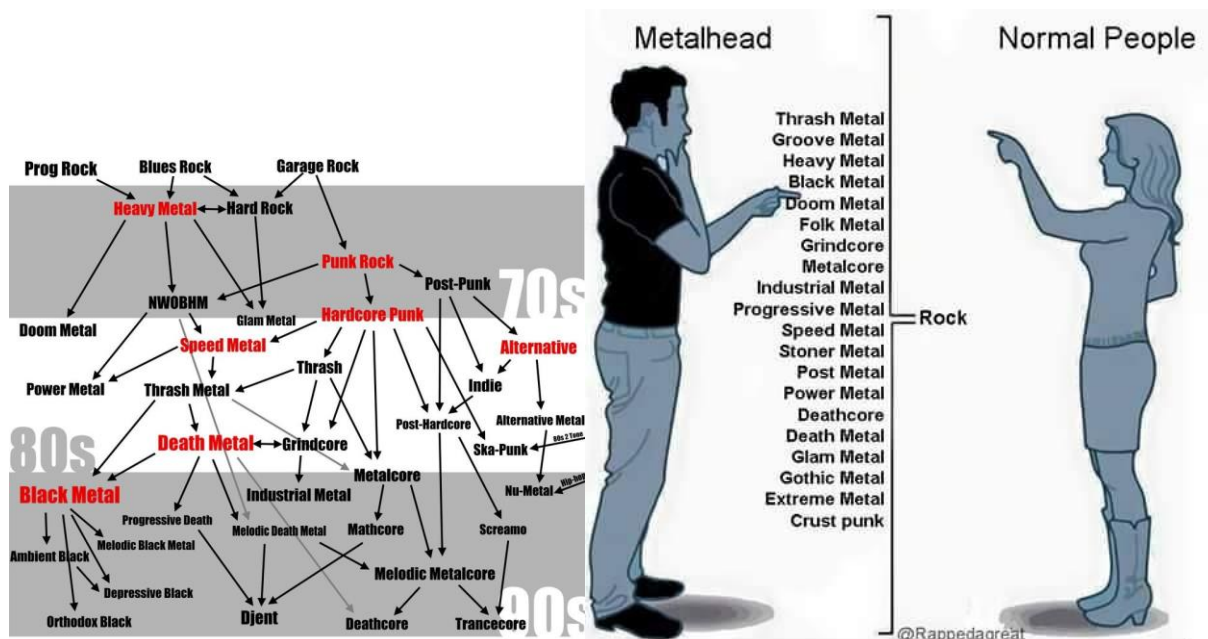
Heavy metal

Heavy metal ili samo metal, glazbeni je pravac koji se razvio kao podžanr *rocka* kasnih 1960-ih godina te ga Hebdige (1979) opisuje kao čudan spoj hipijevske estetike i nogometno-navijačke muškosti. *Heavy metal* predstavlja svojevrsni bunt i bijeg od stvarnosti kojega obilježava suprotstavljanje vrijednostima, pravilima, očekivanjima i pritiscima *mainstream* društva (Arnett, 1996; Bennet, 2001; Beste i sur., 2007). Drugim riječima, rođen je kao buntovni tip glazbe: „Heavy metal nije samo pobuna, tvrdnja pojednostavljeno suprotstavljenih stavova ili adolescentno odbacivanje roditeljskih vrijednosti. Također je konstruktivna snaga koja pruža alternativne kulturne identitete onima koje nude ili projiciraju kulturne tradicije, nacionalizme i vjerske pokrete koji su utjecajni na mjestima gdje se glazba ukorijenila“ (Mirabella, 2017; str. 12)⁸.

---

⁸ “Heavy metal is not just about rebellion, the assertion of simplistically oppositional stances, or the adolescent rejection of parental values. It is also a constructive force, providing alternative cultural identities to those offered or projected by the cultural traditions, nationalisms, and religious movements that are influential in the locales where the music takes root“ (Mirabella, 2017; str. 12)

Nedvojbeno je kako Velika Britanija, Sjeverna i Južna Amerika i Skandinavija predstavljaju kolijevku razvoja *heavy metala* te ikonskih bendova poput Black Sabbath, Judas Priesta, Metallice, Iron Maidena, Slayera, Motörheada, Pantere, Anthraxa, Sepulture, Pestilencea, Mayhema, Deatha, Megadetha, Sarcófagoa, Twisted Sistera i mnogih drugi. Također, iz početnog „tradicionalnog“, odnosno „klasičnog“ *heavy metala*, kasnije su se razvili brojni podžanrovi poput *thrash metala*, *speed metala*, *death metala*, *black metala*, *power metala*, *jazz metala*, *gothic metala*, *folk metala*, *party* ili *pop metala*, *glam metala*, *metalcorea*, *gore metala*, *punk metala*, *doom metala*, *progressive metala*, *industrial metala*, *grindcorea* i *nu metala* (Christe, 2003; Mirabella, 2017). Podjela *heavy metal* glazbenog žanra na podžanrove prikazana je Slikama 2 i 3, kako bi se vizualno dočaralo koliko je *heavy metal* zapravo razgranat i bogat podžanrovima. Ipak, slike ne prikazuju cjelokupnu razgranatost žanra, budući da je gotovo i nemoguće obuhvatiti sve žanrove koji postoje.

Slika 2 Podjela heavy metal žanra na podžanrove Slika 3 Podjela heavy metal žanra na podžanrove

Heavy metal glazbu obilježavaju izvrsni zvuk, duga gitarska sola, glasna, agresivna, brza i energična izvedba. Danas je česta pojava stapanja više podžanrova metal glazbe u jednu vrstu, što se zove *crossover*. Rezultat *crossovera* je začetak novih pravaca unutar metal žanra (Perasović, 2001). Nadalje, metalce obilježava „upadljivi“ fizički izgled i buntovno ponašanje. Kako je prikazano u dokumentarnom filmu *Until the light takes us* (2008.), karakterizira ih duga

kosa, traper jakne s prišivcima i bedževima bendova, nošenje oružja, korištenje simbolima poput obrnutih križeva i pentagrama, uznemiravajuća umjetnost na naslovnica albuma, crne kožne jakne, bodlje i šiljci na odjeći i obući, remeni napravljeni od metaka, majice s imenima i albumima bendova, brutalno i agresivno ponašanje na pozornici i koncertima te, u ekstremnim slučajevima, primjerice *black metalu*, tzv. *corpse paint* (Slika 4), odnosno oslikavanje lica bijelom i crnom bojom kako bi se postigao dojam izgleda mrtvacu. Također, svaki od *heavy metal* pravaca ima svoj autentični stil odijevanja i *sleng* (Aasdal i Ledang, 2007; Beste i sur., 2007).

Slika 4 Prikaz *corpse paint* načina šminkanja

Heavy metal subkulturu se gotovo uvijek povezuje s devijantnošću i delinkventnošću te agresivnim ponašanjem, konzumacijom alkohola i uporabom droga. Upadljivog su izgleda i ponašanja, kojima pažnju okoline skreću na sebe, raznim demonstracijama vlastitih političkih i filozofskih stavova. Kao posljedica, društvo marginalizira, stereotipizira, diskriminira i etiketira metalce kao opasnost za mlade i javnost. Nastupa moralna panika i masovna histerija društva, prikazana Slikom 5, potaknuta utjecajem medija: „Heavy metal glazba ima tendenciju biti lažno stereotipizirana i homogenizirana u medijima ili od strane onih koji nemaju uključenosti ili znanja o subkulturi“ (Sinclair i Dolan, 2015; str. 425).⁹ Rezultat proizvedenog straha je, kako je opisano u dokumentarnom filmu *Global metal* (2008), uvođenje strogih cenzura djelovanja metal subkulture i njihovih proizvoda, primjerice zabrana održavanja koncerata, uvoženja ploča, kazeta i majici u zemljama Istoka i Bliskog istoka.

---

⁹ “Heavy metal music tends to be falsely stereotyped and homogenized in the media or by those who have no involvement or knowledge of the subculture“ (Sinclair i Dolan, 2015; str. 425).

Slika 5 Prikaz moralne panike u norveškim novinama

Najbolji primjer diskriminacije metalaca, s obzirom na predrasude o fizičkom izgledu, je primjer policije koja je zaustavljala mladiće duge kose na norveškim ulicama 1990-ih godina te ih pretraživala za oružje i ispitivala o tome jesu li dio sotonističkog kulta, jesu li nekoga žrtvovali i jesu li sudjelovali u paljenju crkava, iz dokumentarnog filma *Until the light takes us* (2008). Također, poznat je i primjer uhićivanja mladića duge kose u Iranu, vršenje fizičkog nasilja nad njima te brijanje glava na ćelavo (Dunn i McFadyen, 2008).

Ono što je, definitivno, obilježilo ovu subkulturu u medijima bio je uspon *black metala*, kao jednog od najekstremnijih *heavy metal* podžanrova. Začet je u Norveškoj početkom 1990-ih godina. Ovu zajednica činio je malen broj ljudi, stoga su druženja i događanja bila održavana na *underground* lokacijama. *Black metal* se zapravo pojavio u obliku pokreta male zajednice, kao reakcije na društveno uređenje i poredak norveškog društva te dominaciju kršćanske religije u Norveškoj. Protivili su se kršćanskoj dominaciji i utjecaju Crkve u političkom, ekonomskom i društvenom aspektu svakodnevnog života građanstva, što uvelike slično poimanju kontrakulture (Aasdal i Ledang, 2007; Beste i sur., 2007).

Svojim su izgledom prikazanom na Slici 6 te brutalnim ponašanjem i tekstovima pjesama zastrašivali norvešku javnost. Nakon eksplozije u medijima, *black metal* podžanr proširio se i u druge države svijeta, samim time i moralna panika oko podžanra (Slika 7).

Slika 6 Izgled pripadnika black metal podžanra

Slika 7 Prikaz izvješća o paljenju crkvi u britanskim novinama

Prouzrokovali su brojne kontroverzije u intervjuima ranih devedesetih godina, u kojima su, iz zabave, zauzimali antikršćanske i mizantropske stavove predstavljajući sami sebe kao sotoniste kako bi provocirali i šokirali javnost (Grude, 1998). Takvo što postižu svojim načinom odijevanja, načinom sviranja, vokalima, nastupima, tekstovima pjesama, korištenjem nečistih tonova te načinom predstavljanja sebe u javnosti, odnosno načinom ponašanja u društvu. Čak je i njihova glazba bila negacija i pobuna protiv kvalitetne produkcije i tradicionalne glazbene strukture, što su postizali korištenjem nečistim tonovima (Grude, 1998).

Ovdje se može primijeniti zaključak S. Thornton o tome kako subkulture koriste medije u svoju korist, lažno se predstavljajući kako bi se subkultura proslavila i dobila na popularnosti, kako bi održali taj *edgy* ugled. S jedne strane postigli su uspjeh i popularnost kojoj su težili od samog početka. S druge strane, svojim neprimjerenim ponašanjem „uništili“ su sliku sami o sebi, što je pravi primjer onoga što je Thornton rekla o tome kako su mediji poljubac smrti subkultura (Thornton, 1996; Krnić i Perasović, 2013).

Moralna panika je postala još ozbiljnijom nakon kriminala koje su počinili te su zaživjeli svoju etiketu. Neki od najgorih kriminala koje su pripadnici *black metal* pravca počinili, obrađeni u dokumentarnom filmu *Satan rides the media* (1998) uključuju govor mržnje u obliku antisemitizma, antiislamizma i zagovaranja nacističke ideologije i vladavine jedne rase, gdje je glazbenik jednočlanog benda Burzum, Varg Vikernes *frontmanu* židovskog *heavy metal* benda Salem poštom poslao bombu (Dunn i McFadyen, 2008). Paljenje crkvi u Norveškoj, prikazano Slikam 8 i 9, 1990-ih godina kao simbolički čin osvete, u vidu sotonizma, za pokrštanje poganskih skandinavskih naroda u razdoblju srednjeg vijeka, koje krive za gubitak izvornog poganskog kulturnog identiteta, obreda, običaja i vjere u skandinavske bogove.

Slika 8 Black metal paljenje norveških crkvi

Slika 9 Ostaci crkve u Norveškoj nakon „sotonističkog“ spaljivanja

Kako jedan od najpoznatijih glazbenika ovog pravca, Varg Vikernes, navodi, kršćani su srazvali hramove posvećene poganskim bogovima poput Odina, Thora, Freye i ostalih, sa zemljom, te su na ruševinama hramova izgradili crkve (Aites i Ewell, 2008). Također, aktualan je bio i slučaj potaknut homofobijom, gdje je Faust, član benda Emperor s 37 uboda nožem usmrtio muškarca zato što je posumnjao da je homoseksualac. Varg Vikernes počinio je ubojstvo kolege Euronymousa, „u samoobrani“, usmrtio ga je ubodom nožem u lubanju te je bio osuđen na kaznu zatvora od 21 godine.

Prema dokumentarnom filmu *Get thrashed* (2006.), unutar metal subkulture verbalni i fizički sukobi najčešće izbijaju između različitih podžanrova kao rezultat konkurencije te zbog malih razlika u načinu sviranja i odijevanja. To je taj moment Schütza te „mi“ i „oni“ odnosa.

Primjerice, *punk* i *metal* sukobi su najučestaliji i najozbiljniji. Konstantni fizički sukobi se događaju gotovo uvijek kada se punkeri i metalci nalaze na istom mjestu u isto vrijeme. Nadalje, pojavom *glam metala* dolazi do sukoba između *thrash* i *glam metal* podžanra zbog razlika u odijevanja i načinu sviranja. *Thrash* metalci su optuživali *glemere* kako su homoseksualci zbog njihovog stila odijevanja – šminka, potpetice, uska kožna odjeća – optuživali su ih kako im „kradu“ djevojke te kako je *glam metal* glazba „premekana“ u usporedbi s njihovom agresivnom, muškom i brzom.

Metodologija

Osnovni cilj ovog istraživanja je opisati, analizirati i razumjeti obilježja subkulturnog kapitala zagrebačke *heavy metal* scene. Istraživanjem se dovode u svezu obilježja subkulturnog kapitala i obilježja socijalnog kapitala. Krajnji cilj je istražiti utjecaj ovih kapitala na pojedinca i njegov odabir stila života. Istraživanje se temelji na kvalitativnoj metodologiji. Metoda koja se koristi u svrhe ovog istraživanja je polustrukturirani intervju, a instrument protokol intervjua. Istraživanje je odobreno od Etičkog povjerenstva Odsjeka za sociologiju Fakulteta hrvatskih studija Sveučilišta u Zagrebu te se potvrda nalazi u Prilogu 1.

Sudionici

Uzorak čine relevantni članovi zagrebačke *heavy metal* scene. Pod pojmom relevantnih članova podrazumijevaju se osobe muškog i ženskog spola koje su aktivno uključene u integracijska događanja i društvena djelovanja ove scene, odnosno osobe koje čine samu jezgru zagrebačke *heavy metal* scene te je to bio osnovni kriterij odabira sudionika. Sudionici su različitih dobi te različitih sociodemografskih obilježja, poput mjesta rođenja i stupnja obrazovanja, prikazanih Tablicom 1, no svi žive u Zagrebu ili su se kao mladi doselili u Zagreb radi školovanja.

Tablica 1. *Prikaz spola i sociodemografskih obilježja sudionika*

	SPOL	DOB	STUPANJ OBRAZOVANJA	MJESTO ODRASTANJA
SUDIONIK 1	M	31	VŠS	Slavonija
SUDIONIK 2	M	47	SSS	Zagreb

SUDIONIK 3	Ž	27	VSS	Zagreb
SUDIONIK 4	M	24	VŠS	Međimurje
SUDIONIK 5	M	18	SSS	Zagreb
SUDIONIK 6	M	25	VŠS	Međimurje
SUDIONIK 7	Ž	41	VŠS	Zagreb
SUDIONIK 8	M	30	SSS	Slavonija
SUDIONIK 9	Ž	19	SSS	Zagreb
SUDIONIK 10	Ž	23	VŠS	Zagreb
SUDIONIK 11	M	50	SSS	Zagreb

Sudionici su prikupljeni metodom *snowball* uzorkovanja, gdje je prvi sudionik bio odabran namjerno, a zatim je istraživačici preporučio potencijalne sudionike temeljem vlastite mreže poznanstava. Istraživačica je bila najavljena svakom potencijalnom sudioniku te su bili kontaktirani putem e-mail pošte ili putem telefonskog broja. Nekoliko potencijalnih sudionika je odbilo sudjelovati u istraživanju zbog straha od razotkrivanja njihovog identiteta (primjerice osobe starije i mlađe dobi), no istraživačicu su uputili na ostale potencijalne sudionike koji su pristali sudjelovati u istraživanju.

Instrument

Protokol intervjua (Prilog 2), osmišljen od istraživačice, podijeljen je u tri tematske cjeline. Prva tematska cjelina obuhvaća pitanja koja se odnose na individualni pogled sudionika na zagrebačku *heavy metal* scenu. Drugom cjelinom ispituju se obilježja subkulturnog kapitala. Posljednja tematska cjelina dovodi u odnos roditeljsku, odnosno dominantnu kulturu i zagrebačku *heavy metal* scenu. Obrada podataka napravljena je pomoću korištenja NVivo softvera za analizu kvalitativnih podataka.

Postupak

Odrađeno je jedanaest polustrukturiranih intervjua, od kojih je njih osam obavljeno telefonskim putem, a njih tri uživo. Intervjui uživo bili su održani na javnom, otvorenom prostoru (park), uz uvjet da je mjesto bilo mirno i tiho. Tako privatnost razgovora i anonimnost ispitanika nije bila narušena. Prije samog početka intervjua, sudionicima je bio uručen isprintani primjerak informiranog pristanka (Prilog 3) te je bio zamoljen njihov pristanak na sudjelovanje u istraživanju i njihovo odobrenje za zvučno snimanje intervjua, što su potvrdili potpisivanjem

informiranog pristanka. Većina sudionika odabralo je odraditi intervju telefonskim pozivom zbog straha od bolesti uzrokovane virusom SARS-CoV-2 ili zbog toga što nisu bili u Zagrebu. U slučaju osam intervjuja održanih putem telefonskog razgovora, informirani pristanak je prethodno bio poslan na e-mail adresu sudionika te im je bio ukratko objašnjen usmeno prije samog početka intervjuja. U slučaju ovih intervjuja, suglasnost sudionika i dozvola za snimanje razgovora bili su potvrđeni usmenim putem. Intervjui su trajali u prosjeku između četrdeset minuta i jednog sata.

Prije samog sudjelovanja, sudionicima su bili objašnjeni ciljevi, svrha i tema istraživanja. Usmenim i pismenim putem bili su im predstavljeni načini korištenja prikupljenih informacija, načini zaštite osobnih podataka te je anonimnost sudionika bila zagarantirana. Također, bilo je naglašeno kako je sudjelovanje u istraživanju dobrovoljno te kako se u bilo kojem trenutku može odustati od njega ili zatražiti prelazak na sljedeće pitanje.

Identitet i prava imena sudionika zaštićeni su korištenjem pseudonima u transkripciji te se niti u jednoj fazi istraživanja nisu bilježili osobni podatci sudionika, čime se izbjeglo potencijalno otkrivanje identiteta sudionika. Podatci će u svrhu zaštite sudionika biti pohranjeni u dokumentaciju istraživačice te će nakon razdoblja čuvanja, pohranjeni podatci biti izbrisani. Svim prikupljenim informacijama, u izvornom obliku, pristup imaju istraživačica i mentor diplomskog rada.

Rezultati

Tablica 2. *Kodna matrica*

Simbolički, ekonomski, kulturni i socijalni kapital sudionika istraživanja	<ul style="list-style-type: none"> • razlozi za slušanjem <i>heavy metal</i> glazbe • razlozi za priklanjanjem <i>heavy metal</i> subkulturi • reakcija okruženja
Subkulturna obilježja zagrebačke <i>heavy metal</i> scene	<ul style="list-style-type: none"> • izgled • glazba • rituali • teritorij • sukob generacija
Subkulturni kapital zagrebačke <i>heavy metal</i> scene	<ul style="list-style-type: none"> • stil • glazbeni ukus • <i>mainstream vs. underground</i> • životni stil
Zagrebačka <i>heavy metal</i> subkultura i dominantna kultura	<ul style="list-style-type: none"> • delinkvencija • diskriminacija • obrazovanje i zaposlenje

Tablicom 2 prikazana je kodna matrica pomoću koje će, u nastavku, biti prikazani rezultati istraživanja.

Većina sudionika počelo je slušati *heavy metal* glazbu osobnim odabirom, odnosno „nešto“ ih je privuklo takvoj vrsti glazbe. Većina ih je počela sama istraživati o bendovima, pravcima i „velikim facama“ jer su čuli takvu glazbu na televiziji, u video igricama i slično te osjetili zainteresiranost za takvu vrstu glazbe. Osjetili su afinitet prema nečemu drugačijem:

A iskreno, kolko god sramotno zvučalo, ja sam prvi put čula metal u opening pjesmama animea. Bila sam, onak, opsjednuta animeom u osnovnoj i tak sam čula metal, krenula slušat japanske bendove pa sam krenula kopat po internetu koji bendovi su im bili, ono, uzori pa sam tak prešla, na kaj bi drugi rekli „pravi“ metal. (Sudionik 9)

Tipa u prvom srednje sam, onak, prvi puta vidio nekakve, eventualno, čupavce sa AC/DC majicama i slično i ne znam ja i frend smo počeli slušat, više nemam pojma, ono što je bilo tak nekak popularno kroz tipa možda igrice. (Sudionik 1)

Swami i suradnici (2013) iz svog kvalitativnog istraživanja o povezanosti osobnosti individua i tendencije priklanjanja *heavy metal* glazbi izvode sljedeće zaključke: Otvorenost je povezana sa sklonošću *rocku* i *heavy metalu*, odnosno čini se vjerojatnijim da će ih privući glazbeni oblici koji su intenzivni, privlačni i izazovni. Također, zaključili su kako oni koji preferiraju *heavy metal* glazbu nisu religiozni ili su protivnici religije te kako se većinom muškarci interesiraju za *heavy metal* glazbu.

Neki od sudionika rekli su kako su počeli slušati *rock* i *hard rock* bendove te bendove začetnike *heavy metal* glazbe poput, Judas Priesta, Black Sabbatha, AC/DC-ja, Led Zeppelina, Deep Purplea, Pink Floyd, The Rolling Stonesa i ostalih, po uzoru na svoje roditelje i glazbu „njihove mladosti“. Ostatak ispitanika reklo je kako su počeli slušati *heavy metal* glazbu zbog utjecaja vršnjaka i krugova prijatelja u kojima su se kretali ili kako ih je privukla takva glazba jer je bila drugačija od svega što je u vrijeme njihovog odrastanja bilo popularno i aktualno. Htjeli su biti drugačiji od većine.

Ono što ih je potaknulo na uključivanje u *heavy metal* subkulturu i zadržalo u njoj nisu samo odnosi koje su izgradili s ostalim članovima subkulture te osjećaj zajedništva i pripadnosti grupi, već i utjeha koju im glazba i stil odijevanja pružaju. *Heavy metal* glazba, na neki način, sudionicima predstavlja bijeg od svakodnevnih problema i stvarnosti. Također, većina ispitanika je priznalo kako imaju problema s agresijom te kako su nezadovoljni sami sobom,

odnosno kako imaju nisko samopouzdanje i samopoštovanje, ali da im metal uvelike pomaže u smirivanju i pronalaženju jezika sa samim sobom, što je prikazano i u istraživanju Swami i suradnika (2013). Pokazalo se kako za ispitanike koji su pokazali jaču sklonost prema metalu vrijedi kako imaju nisko samopouzdanje i potrebu za jedinstvenošću. Čini se kako se takve osobe priklanjaju *heavy metalu* jer im omogućava „čišćenje“ od nakupljenih negativnih emocija, poput ljutnje uzrokovane uobičajenim adolescentskim krizama (Arnett, 1991). Katarza do koje dolaze, može potpomoći jačanju samopouzdanja.

Gotovi svi sudionici su naglasili važnost tekstova pjesama koje slušaju, tekstova koji govore o boljitku ljudske rase općenito, tekstovi o radu na samome sebi i postajanju boljom osobom. Tako, Epstein i suradnici (1990) povlače poveznicu između tema tekstova *heavy metal* i *rap* pjesama devedesetih godina 20. stoljeća. Zaključili su kako su teme seksualne promiskuitetnosti, uporabe droga, nasilja, sotonizma, ekoloških problema, politike i naglašavanja potrebe za kritičkim mišljenjem zastupljene u oba žanra glazbe. Međutim, teme seksualnog sadržaja prisutnije su u *rap* glazbi, dok se tekstovi *heavy metal* glazbe više fokusiraju na tematiku socijalnih problema. Tekstovima pjesama dodiruju se vrlo osjetljivih tema i *tabu* tema o društvenim, političkim i ekonomskim problemima.

Što se tiče reakcije roditelja sudionika na njihov izgled i glazbeni ukus, neki su bili ponosni jer su i oni nekoć bili dio subkulture, a neki su se protivili tome i mislili kako je to samo jedna od adolescentskih faza koja će proći s vremenom te kako se nemaju što previše brinuti oko toga, što je bio slučaj kod sudionika koji su iz Zagreba. Oni roditelji koji su se strogo protivili takvom odabiru svoje djece, povezivali su ih sa sotonizmom te ih optuživali kako su odbacili kršćansku vjeru i kako su sramota obitelji, što je bio slučaj kod sudionika koji su odrasli na selu ili u manjem gradu:

Moš si zamislit kak moji starci nisu bili opće oduševljeni, jel, kak izgledam i šta slušam. I dalje me gledaju ispod oka i križaju se, ali kaj mogu, pomirili su se s tim, šta da im radim. A o baki i djedu ni ne moram pričat opće. To je grijeh i moram se, jel, normalno obuć kad se vidim s njima da poslije ne slušam prigovaranje od mame. (Sudionik 6)

Pokušo sam im objasniti što to meni znači, ali nema smisla kad kolko god im puta pokušo objasnit, oni ne razumiju nit će ikad razumjet. (Sudionik 1)

Sudionici koji dolaze iz Međimurja i Slavonije više preferiraju zagrebačku *heavy metal* scenu:

Tamo je dosada živa. Nemaš di za izać, nemaš ekipu, samo neki pijani, smrdljivi, stari čupavci za šankom, u seoskoj krčmi. Okolo samo snijeg, zima, šuma. Ni crknutog psa nema. Ovdje bar imam di za izać van, a i svi koncerti i gaže su tu. Ima tolko birtija di puštaju metal i uvijek se nađe neka super ekipa za sjest i pit, zezat se, pričat o životu. U Zagrebu je pozitivnija ekipa, nema diskriminacije. Nebitno je što nosiš ili šta slušaš. (Sudionik 8)

Pokazalo se kako jedan dio sudionika sluša, isključivo, *heavy metal* glazbu, dok drugi dio uz *heavy metal* sluša i *pop*, *hip hop*, *trap*, *punk*, *rock*, EDM i „cajke“. Također, pokazalo se kako su sudionici koji slušaju više vrsta glazbe otvorenijeg uma, prihvaćaju osobe različitih glazbenih i odjevnih odabira. Takvi sudionici imaju manje predrasuda prema osobama koje su drugačije od njih i prema osobama koje pripadaju različitim pravcima *heavy metala*, dok sudionici koji slušaju isključivo *heavy metal* glazbu i određene pravce *heavy metal* glazbe pokazuju više predrasuda i diskriminacije prema pripadnicima drugih pravaca i stilova:

Ma mene fakat boli briga ko kak izgleda i ko šta nosi. Tipa, onak, neću osuđivat lika po tome koju je majicu obuko. Nek sluša šta oće, cajke, glupi Cradle of Filth ak oće. Bitno mi je da si kliknem s nekim da se za***avamo, pijemo i tipa takve stvari. A oni koji se prave da su neke, ono, bitne face pa okolo govore ljudima da su pozeri, e tek su oni pozeri i nemaju pojma o metalu, kužiš, i samo osuđuju okolo. (Sudionik 4)

Što se tiče fizičkog izgleda, odnosno načina odijevanja, više nisu prisutna stroga pravila izgleda, s obzirom na podžanr metala koji određena osoba sluša i prati. Prije su se metalci međusobno prepoznavali, prvenstveno, zahvaljujući fizičkim izgledom, odnosno načinom odijevanja i šminkanja. Danas ta stroga granica više nije vidljiva, već je prisutno spajanje mnogih stilova u individualni stil s obzirom na to što se osobi sviđa, a što ne. Više nije naglasak na međusobnom razlikovanju s obzirom na simboličko značenje odjevnih predmeta i modnih dodataka. Isto to se događa i s glazbom. Sve su češći *crossoveri* te oni sudionici koji su dio benda kažu kako pokušavaju u svoju glazbu ukomponirati nekoliko stilova i stvoriti nešto novo i zanimljivo.

Druženja zagrebačkih metalaca najčešće se odvijaju u kvartovskim parkićima na klupicama te u kafićima poput Valhalle, Bikers Beer Factoryja, Hard Placea i Route 66. Također, česta su kućna druženja, druženja uz roštiljanje na Jarunu i Bundeku, ispod Savskog mosta te druženja kod mosta u blizini Močvare. Oni koji su dio *underground* benda okupljaju svoje prijatelje u garažama ili prostorima gdje se održavaju njihove probe. Druženja metalaca

uključuju, prvenstveno, slušanje glazbe, sviranje instrumenata i pjevanje te konzumiranje alkohola.

Najpopularniji alkohol među ispitanicima je, definitivno, pivo, najčešće jeftino ili *craft* pivo. Slijede ga Pelinkovac i Šljivovica. Primijećeno je kako zajedničko konzumiranje alkohola igra veliku ulogu u integraciji članova scene te poprima svojevrsno ritualno značenje za metalce. Također, veliki dio metalaca, pogotovo onih koji slušaju *black metal*, vole avanture, pa tako odlaze na Sljeme kako bi posjetili razrušenu Vilu Rebar i njene podzemne tunele te kapelicu Sv. Juraja na Gornjem Gradu, iza koje se nalazi staro groblje na čijim se spomenicima i nadgrobnim pločama nalaze simboli poput pentagrama i masonski simboli.

Najčešća droga koju koriste je marihuana. Koriste je vrlo često sami ili u društvu radi opuštanja. Druga najčešća droga koja se koristi je *speed*. *Speed* koriste jer je lako dostupan i jeftin te efekti ove droge omogućuju veću dozu energije, veselja te gubljenje osjećaja pospanosti, kako bi izlasci što duže trajali. Metalci konzumiraju i gljive radi „spiritualnog buđenja“ i pronalaženja samih sebe. Također, vrlo je često pušenje različitih duhana i različitih vrsta cigareta na dnevnoj bazi. Najčešće, za vrijeme izlaska i druženja bude puno „žicanja“ cigareta te jedni drugima „uskaču“ s cigaretama.

Pušač sam, pušim svaki dan svoj Old Holborn i popijem si pivicu svaki dan obavezno, a kad se ide van, loče se na veliko. Ima svega i pive i rakije i trave. A ono ne pušim travu tak često, ali volim s dečkima zapalit nakon probe da začilamo. (Sudionik 5)

Jednom sam uzela gljive sama sa sobom i bilo mi je super. Pronašla sam samu sebe i razriješila neke stvari sama sa sobom. (Sudionik 3)

Koncerti su slični kao i svako drugo druženje te postoji određeni slijed događaja. Prvo slijedi „zagrijavanje“, odnosno druženje prije koncerta, koje se održava kod nekoga doma ili u parkiću te takvo druženje podrazumijeva slušanje glazbe, ispijanje alkohola i upoznavanje novih ljudi. Česta je pojava da netko dođe sam na koncert, ali uspije pronaći „ekipu“ s kojom će provesti ostatak izlaska. Zatim, slijedi koncert za koji, zapravo, postoje brojna nepisana pravila. Prvenstveno, raspored ljudi na podiju je vrlo važan. Zna se kako oni koji se nalaze naprijed i u sredini planiraju sudjelovati u „mošanju“ i „poganju“. *Mosh pit, pogo* i *wall of death* oblici su „plesa“ karakteristični za *heavy metal* koncerte. Oni koji se nalaze sa strane ili iza nemaju namjeru sudjelovati u „plesu“ te odabiru uživati u koncertu, glazbi i izvedbi na mirniji način. Nakon koncerta slijedi *afterparty*, koji se održava, ponovno, ili u obližnjem parkiću ili kod nekoga doma. Koncerti i festivali se mogu shvatiti kao ritual. Njima se zajednica

spaja na duhovnoj razini te članovi dobivaju na osjećaj zajedništva, bez obzira na fizički izgled, osobne preference, podrijetlo i slično.

Ovdje se dovodi u pitanje i položaj žena na koncertima. *Heavy metal* subkulturom brojčano i scenski dominiraju muškarci te Deena Weinstein (2000/1991) tvrdi kako je subkultura vrlo maskulinistička, što je ublaženo osjećajem „zajednice“. Hill (2016), pak tvrdi kako se žene najčešće susreću s oblicima seksizma, poput označavanja kao *groupie*, koje se interesiraju više za izvođače, nego za glazbu. Stoga, se žene neće susretati s problemima i seksizmom sve dok su spremne umanjivati ženstvenost i pridržavati se „muških“ pravila. Ipak, za vrijeme koncerata, na snazi su pravila, kojih se svi moraju pridržavati, koja se odnose na zaštitu žena, starijih i slabijih. Osnovno pravilo, koje nitko ne bi smio prekršiti, je da nema verbalnih i fizičkih obračuna za vrijeme koncerta. Također, preporučuje se ne nošenje bodlji i šiljaka kao nakita ili dijelova odjevnih predmeta, kako bi se izbjegle potencijalne ozljede. Dovođenje bilo koga u opasnost je zabranjeno. U slučaju „plesanja“, oni koji su dio toga dužni su poštivati one koji su odabrali ne biti dio toga. Ukoliko dođe do ozljeda ili padova prilikom „plesanja“, utoliko su svi dužni zastati i pomoći osobi da ustane. Gaženje osobe strogo je zabranjeno. Pravila tvore *brotherhood code*, razina kontrole na koncertima zapravo je vrlo visoka te se očigledan kaos na koncertima naziva *controlled chaos* (Sinclair i Dolan, 2015).

Festivali su vrlo slični koncertima, samo što okupljaju više ljudi, veće je događanje s većom količinom dostupnog alkohola i droga. Također, samo putovanje i kampiranje s bliskim prijateljima i voljenima predstavlja životno iskustvo koje se zauvijek pamti. Zanimljivo je kako je *heavy metal* žanr, prema studiji internetske stranice DrugAbuse.com (2020), provedenoj na 970 ispitanika, drugi po redu „najopojniji“ koncertni i festivalski žanr. U slučaju EDM glazbe, 67,5% ispitanika je potvrdilo kako na koncertima i festivalima konzumiraju alkohol i droge, dok je 62% ispitanika potvrdilo kako na *heavy metal* koncertima i festivalima konzumiraju alkohol i droge, od čega prednjače pivo, marihuana te halucinogeni poput gljiva. Razlog uzimanja droga i alkohola, najčešće se pripisuje smanjenju socijalne anksioznosti i opuštanju.

Pokazalo se kako mlađi metalci često mijenjaju seksualne partnere, dok stariji metalci više preferiraju ozbiljne, monogamne veze. Veliki dio druženja odnosi se i na upoznavanje i zavođenje potencijalnih seksualnih i romantičnih partnera. Seks ima veliku ulogu te je popraćen konzumacijom alkohola i droga:

Kod nas metalaca ima puno seksa, sve nam se vrti oko toga i tako je oduvijek bilo, barem kod nas mlađih. Ta muzika koju mi slušamo, ta agresivnost muzike, čini nas napaljenima. Još si uz

sve to pijan ko majka. Druženja nam se baziraju na zabavi i opuštanju, bezbrižnosti. Živimo kao da nema sutra i svaki put kad izlazimo vani tražimo nešto što ćemo „riješiti“ tu noć.. U društvu, svi budu sa svima jer, em je zajednica mala i svi sve znaju, em svi znaju sve o svakome. Nije rijetko da si s nekim dečkom s kojim je bila tvoja frendica ili obrnuto. Zato i ima puno ljubavnih drama i ljubavnih trokuta i varanja kod nas. Izdaja, raskida veza i prijateljstava, tračanja. Mi smo ko neko selo. (Sudionik 10)

Primijećen je svojevrsni sukob generacija na zagrebačkoj *heavy metal* sceni u mišljenjima i načinima djelovanja. Primjerice, stariji metalci smatraju kako mladi metalci ne razumiju što je to „pravi“ metal, kako ne razumiju stvarno značenje, ne samo *heavy metal* glazbe, već i simboliku načina oblačenja, držanja, mjesta na koje se zalazi i ljudi s kojima se druži. Stariji metalci drže do ugleda i poštovanja jedni među drugima te su njihovi krugovi bliskih osoba vrlo uski. Najčešće se radi o prijateljima iz mlađih dana. Može se reći kako, možda, postoji određeni nesporazum između mlađih i starijih metalaca te kako ne žele razumjeti jedni druge:

Ma ja ne kužim tu mlađariju. Kak se to oblače, izgledaju ko neka strašila. Muški opće ne drže do sebe, hodaju okolo raščupani i neoprani. Ove mlade cure, to je katastrofa. Kak se to ružno šminkaju, pretjeruju, sve to nešto crno oko očiju, ni ne znaš kak stvarno izgleda, koliko stvarno ima godina. Pa hodaju okolo polugole, sve im vidiš, ja to ne bi dozvolio. Kak ne kuže da je to ogavno za vidjeti, pa ljepše je vidjeti pristojno obučenu, klasičnu metalku s minimalno šminke ili bez šminke. Tak će privući neke normalne dečke, a ne ove majmune koji samo misle na jednu stvar. Ma nema više tu poštovanja između njih svih. Te mlade cure, na njih se gleda ko na objekt, trofej neki i njima to paše. Bude mi ih žao ponekad, ali su si i same krive. Ne znam, u moje vrijeme se išlo u Runu na Gornjem Gradu. Tamo je bila Sodoma i Gomora, stvarno je, od crnine, pentagrama, golotinje, tučnjava, ma svega je bilo, al smo imali neko poštovanje jedni prema drugima. Tam su se apsolutno svi okupljali i znale su se granice, znalo se ko je ko, s kim se ne treba petljati i znalo se ko su neke face, znalo se ko ima status neki, položaj. I kaj je najbolje, dost prijatelja koje sam imao tada, s njima se i dalje družim. A kaj ova mlađarija, ništa ne znaju, samo slušaju taj black metal i zamišljaju si da su neki sotonisti, da su strašni. Možda izgledaju strašno običnim ljudima na cesti i možda ih je strah njih, ali nama oni izgledaju smiješno. Baš je sve otišlo u krivom smjeru, više nitko ne sluša onaj dobri stari metal. Taj black metal zvuči grozno, nit ima ritam, nit tonove, ne zvuči dobro, samo se deru i vrište bez veze. Zamišljaju si da su neki mačo muškarci s tim kožnim bodljikavim narukvicama i visokim čizmama. Ma baš su smiješni s tim glupostima, ponašaju se ko da su neki bogovi i

sramote nas s tim. Zbog njih svi ostali misle da su metalci ovakvi i onakvi. Baš su bezobrazni, ta mladačarija, nit imaju poštovanje za druge ljude, za starije od sebe, nit imaju poštovanja prema nama. Stvarno su rijetki mladi dečki i cure koji su u metalu zbog muzike, rifova, a ne zbog izgleda i toga da ih se ljudi boje. Rijetki su ti dečki i cure koji poštuju nas stare metalce, ali mi je jako drago kad upoznam takvu djecu. Jednom sam upoznao neku studenticu metalku i njenog dečka metalca. Znači, ona se držala i ponašala se ko prava dama i odrasla žena, normalno našminkana, pristojno obučena, pristojna prema starijoj osobi, a ne kalaštura neka koja pada pijana, dere se i povraća posvuda. Njezin dečko isto pristojan, čist, počešljan. Slušali su moje priče i savjete s veseljem. Zbog takvih ljudi sam ponosan što sam metalac i naravno da sam tako divan par metalaca morao počastiti s pokojom pivicom. (Sudionik 11)

Zaš bi mi imali poštovanje prema njima ak oni nemaju prema nama, neg nam govore kak smo mi prištavi balavci koji nemaju pojma o metalu. Oke, onak, znamo koji su korijeni metala, no shit nismo retardi, ali, nez, nama je to preslabo i dosadno. Oni su fakat ko neki starci koji se boje svake promijene i drže se sam onog šta im je poznato. Samo seru po blacku i kak je to deranje bezveze. Kak nemreju skužit da nam to paše. Onak, agresivni smo. E baš zato black smiruje. Ko kak oni osjećaju svoj stari dosadni, metal, tak mi osjećamo svoj black. Kad slušam Mejdene i Metallicu, to mi je dosadno, preslušano već sto puta. Prenahajpani su ti bendovi. Onak ovi seru po nečemu šta nisu nit poslušali. Ko neko dijete koje neće jest brokulu jer je fuj, a nema pojma da je fuj jer nikad nije proba, ne zna okus. Ne znam, nek se ti stariji metalci drže onoga „o ukusima se ne raspravlja“. Glupo mi je da i dalje slušaju iste pjesme i preslušavaju iste albume non stop kak im ne dosadi. Drže se toga šta je bilo kad su odrastali i sam je to postojalo. Sad su druga vremena, postoji više toga, nek istražuju malo i šta sve to predstavlja. Fakat ono oke treba imat poštovanja prema starijima, ali kak kad se drže ko pijan plota i ne pokušaju uopće razumijet nas i onda se od nas očekuje da slijepo razumijemo njih i ne kritiziramo niš, ko da su pojeli svu pamet svijeta, ko da su neki bog i batina. Kak da ne po***diš na takve ljude koji te ni ne želi ni salsušat, neg tupe po svom. (Sudionik 5)

Zanimljivo je kako su se kod većine sudionika, točnije sudionika u dobi između 23 i 31 godine, pokazale karakteristike kulture ukusa o kojoj su pisali autori post-subkulturnih studija, dok su se tipične karakteristike subkulture pokazale, gotovo, neprimjenjivima na te sudionike. Ovi sudionici su spominjali kako kod njih i njihovih prijatelja nije bitno kako se tko oblači ili što sluša. Više ne postoji stroga distinkcija između podžanrova metala s obzirom na glazbu i način odijevanja. Svatko sam odabire ono što mu se sviđa i razvija svoj osobni stil na temelju toga. Tako, osoba može ukomponirati u svoj izgled neki odjevni predmet koji bi bio

karakterističan za, primjerice *trash metal* stil te ga nadopuniti nekim dodatkom koji se smatra karakterističnim za, primjerice *punk* ili *mainstream* modu. Odabir podžanra *heavy metal* glazbe više nije bitan. Osoba može slušati više podžanrova, za koje se prije smatralo kako su suparnički, može slušati *crossover* bendove ili glazbu koja ne spada u *heavy metal* te ga nitko neće osuđivati. Mjesta izlaženja više nisu strogo ograničena na par mjesta na kojima se pušta isključivo metal glazba i gdje se okupljaju isključivo metalci. Također, ovi ispitanici se nisu identificirali kao samo metalci. Drugim riječima, njihov identitet se ne temelji isključivo na karakteristikama subkulture, već se temelji na individualnim odabirima svakoga od njih. Status više nema onaj koji zna sve o jednom podžanru i bendovima i koji tvrdi kako je jedan podžanr bolji od drugih, već onaj koji uspješno barata znanjem o bendovima, načinima sviranja i pjevanja, tekstovima pjesama i imidžem različitih podžanrova. Status ima onaj koji spaja više obilježja različitih pravaca u jedno i uspješno barata svojim izgledom i znanjem. Na ugledu i poštovanju se dobiva tako da osoba ostane vjerna identitetu koji je stvorila sama za sebe:

Pošto sam jel evo svirao s nekim starijim članovima metal scena pa gledam to kroz nekakvu njihovu prizmu. Nije se možda tolko stvari promijenilo, ali ono, oni su ipak u drugačijem vremenu živjeli i ne znam, i drugačije su stvari proživljavali, ali i drugačije stvari su tad bile, jel, važnije. Ne znam, eto, je bio trash puno priznatiji il ne znam zabavniji i zanimljiviji za ljude koji su tada odrastali i slušali takvu glazbu do, tipa, danas kada je jednostavno pregršt stvari. Ljudi baziraju svoje poštovanje drugih na puno različitijim načinima. Više vani ne moraš nužno bit jel nešto specific da bi se družio sa sličnim ljudima. Tak da reko bi da je to danas možda lakše pošto postoji puno svega i ono negdje češ sigurno nać svoj tip i iskristalizirat svoje preference. Sve se izmiješalo u jedan kotao gdje svi žele biti jedinstveni, ali opet ono zadovoljavati ono što je već bilo u samom metalu od prije. (Sudionik 8)

Ono što je zanimljivo je kako većini sudionika nije bitno što ostatak društva misli o njihovom fizičkom izgledu, niti se osjećaju diskriminirano, marginalizirano ili zakinuto u društvu:

Nisam nikad doživjela neku diskriminaciju u Zagrebu zbog svog izgleda, možda tu i tamo neki čudni pogled i to je to. Mislim da su se ljudi privikli na nas i da nas više ne gledaju ko neka čudovišta i zločince. (Sudionik 7)

Pokazalo se kako većina sudionika uspješno barata između dvije sfere – društva u širem smislu i subkulture, čiji su dio. Kod pripadnika scene tinejdžerske i starije dobi se pokazalo kako njihova zajednica postoji u društvu kao i svaka druga društvena grupa, djelomično

izdvojena i drugačija, dok se kod sudionika srednje dobi pokazalo kako se njihova zajednica integrirala u dominantnu kulturu te kako posjeduje i obilježja dominantne kulture. Kod ovih se sudionika pokazalo kako vrlo uspješno barataju načinima i očekivanjima dominantne kulture i svoje subkulture te kako su utjecaji sfere socijalnog kapitala i sfere subkulturnog kapitala u uravnoteženom odnosu, objedinjene u njima, a ne u sukobu:

Radim u uspješnoj firmi, ne bi sad spominjala kojoj točno iz jasnih razloga, ali mogu reć da sam na dost visokoj poziciji. Ha čuj posao ko posao, moraš doć na posao uređen, moraš ličit na odraslu, ozbiljnu osobu. Gle, na posao idem u odijelu, jel ženskom, ili suknja, košulja i tak idem na važne sastanke, tamo imam ozbiljnu ulogu i radim ozbiljne stvari, ali ja kad vozim na posao ili s posla natrag doma, slušam metal. Kada posao završi odem se družiti s ekipom ili na piće s njima. I dalje imam metal bend sa svojim prijateljima koji su isto ko ja zaposleni u uglednim firmama i obavljaju ugledne poslove s financijama i poduzetništvom. Na poslu nije bitno kakav je moj životni stil, jer tamo se svi moramo ponašati na određeni način. Nikad ne znaš tko su tvoji kolege, kolegice van radnog vremena, mogu bit ko god, ali opet na poslu su profesionalni, pa tak i ja. I ja to ne vidim ko neš loše, ko da se ne mogu izrazit ili ko da mi to narušava moj stil, izgled i identitet metalke. Ne, posao nije mjesto na kojem se ti imaš izražavat kojoj grupi pripadaš, izražavaj se poslije radnog vremena kako god hoćeš, radi šta god hoćeš, ali na poslu se moraju znati neka pravila i granice. (Sudionik 3)

Ja imam dugu kosu i bradu, nosim crninu i kožne narukvice, imam pirseve i tetovaže kaj se vide pa me nikad na poslovima nisu htjeli ne uzet zbog toga. Niti su moji frendovi, frendice doživjeli neš takvo. Naravno, kad ideš na razgovor za posao ili na posao obuč češ se normalno kak spada ko i svaka druga osoba, ali to ne znači da ti odbacuješ svoj stil i identitet. Pa di bi završili da ljudi na posao dolaze obučeni kak žele, pa znaju se neka pravila i granice. Evo već par godina radim u IT firmi. To što je netko metalac ili izgleda tako ne znači da nije dovoljno sposoban i odgovoran raditi neki posao ko ne znam tipa doktor, direktor firme i da je sposoban radi samo kao konobar u nekoj rupi od kafića. (Sudionik 8)

Uglavnom, metalci nisu problematični članovi društva. Sukobi u kojima se znaju zateći su verbalni ili fizički okršaji s vršnjacima te je čest otpor prema autoritetu, primjerice verbalne svađe s policijom zbog remećenja javnog reda i mira. Naime, metalci se vole okupljati u kasnim noćnim satima na vrtićkim i školskim igralištima ili parkićima te piti alkohol i glasno puštati glazbu. Singer i suradnici (1993), prikazuju rezultate kvantitativnog istraživanja o povezanosti *heavy metala* i delinkventnosti. Svojim istraživanjem o mladima i *heavy metalu* zaključuju kako

se ovoj vrsti glazbe priklanjaju mladi koji su imali problema s delinkvencijom i prije samog pridruživanja. Drugim riječima, *heavy metal* se nije pokazao kao uzrok delinkventnog ponašanja. S jedne strane, potvrđuju kako *heavy metal* glazba smiruje agresivne individue te kako takva glazba zapravo doprinosi smanjenju agresivnog ponašanja i delinkventnosti, jer pruža i osigurava svojevrsni „ispušni ventil“. S druge strane, dolaze do saznanja kako sljedbenici ovog glazbenog žanra mogu pokazivati delinkventnost usmjerenu ka autoritetu, u smislu društvene kontrole te u slučajevima sukoba s vršnjacima (Swami i sur., 2013).

Ukratko, metalci tinejdžerske dobi se fokusiraju na pobunu protiv društva putem načina odijevanja i ponašanja u javnosti, a metalci starije dobi i dalje žive subkulturnim načinom života, dosta povezanim s klasnom pripadnošću, snažnim „mi-odnosima“ i etikom reciprociteta. Zadnje, metalci srednje dobi nalaze se u prostoru prijelaza iz klasične subkulture u *mainstream* kulturu te kraju *heavy metal* subkulture kao tradicionalne subkulture, o čemu su pisali autori post-subkulturnih studija. Fokus je sada na stvaranju individualnog, jedinstvenog stila i ukusa procesom spajanja različitih elemenata iz različitih žanrova u jedan, osobni identitet. Naglasak više nije na kolektivitetu zajednice, već na stratifikaciji iznutra te raznovrsnosti scene objedinjene glazbenim ukusom i zajedničkim ritualima.

Rasprava i zaključak

Provedeno istraživanje jedno je od rijetkih istraživanja ove tematike na području sociologije u Hrvatskoj. Budući da je predmet promatranja i istraživanja bila *heavy metal* subkultura, točnije, prostorno definirana, zagrebačka *heavy metal* scena, dobiven je detaljniji uvid u samu stvarnost *heavy metal* subkulture u Zagrebu. Zagreb, kao glavni grad Hrvatske bogat je pluralizmom glazbenih ukusa i stilova, pa tako i raznovrsnošću *heavy metal* podžanrova i stilova.

Ovim radom dolazi se do saznanja kako postoji generacijski sukob unutar same scene. S jedne strane, zajednica starijih pripadnika scene odaje obilježja subkulture, u tradicionalnom smislu. U ovoj se zajednici naglašava kolektivitet te osjećaj zajedničke solidarnosti, pripadnosti, svijesti, snažnih „mi-odnosa“ te rezerviranosti i zatvorenosti prema strancima. Također, vidljiva je poveznica s klasnom pripadnošću i etikom reciprociteta, karakterističnom za nižu klasu. U ovom slučaju subkultura proizlazi iz zajedničkih poznanstava, najčešće iz djetinjstva i mladih dana. Definirana je kao način života u zajednici objedinjene u „uličnoj ekipi“, čije se vrijednosti, norme i uvjerenja razlikuju od dominantne kulture.

S druge strane, pripadnici scene tinejdžerske dobi, većinom se okreću žanrovima poput *black metala*, kojim pružaju otpor autoritetu i društvenom poretku te odbacuju vrijednosti i norme roditeljske kulture. Primijećene su razlike u simboličkom značenju *heavy metala* između starijih i mlađih članova scene. Dok mladi scenu koriste kao prostor izražavanja i pružanja otpora svojim ponašanjem, djelovanjem i oblačenjem, stariji scenu koriste kao prostor integracije, uzajamnosti i podrške osoba sličnih obilježja.

Obje grupa naglašavaju značajnost fizičkog izgleda, odnosno načina odijevanja, mjesta druženja te odabira podžanra glazbe. Također, u obje grupe su prisutni snažni „mi-odnosi“ te zatvorenost prema *outsiderima*. Vode se kao *underground* skupine rezervirane za manji broj pripadnika, u kojima je prisutan hijerarhiziran subkulturni položaj članova. Prisutne su određene osobe, idoli, koji predstavljaju model „pravog“ metalca te ostatak grupe teži nalikovati tim osobama.

Između ove dvije strane scene, nalaze se osobe u dvadesetim i tridesetim godinama koje scenu koriste kao prostor rezerviran za izražavanje vlastite kreativnosti. Naime, kreativnost podrazumijeva Lévi-Straussov koncept *bricolagea*, bitan za razumijevanje procesa individualizacije i odabira osobnog stila novijih generacija, uveden radovima Birminghamske škole te daljnje korišten u radovima post-subkulturnih studija. Sve je češća pojava preuzimanja određenih simbola (odjeća, modni dodatci) iz jednog konteksta te smještanje tih preuzetih simbola u novi kontekst, pri čemu dobivaju na potpuno novom značenju. Također, sve češća tema je tema glazbenog ukusa, kojim se obuhvaćaju razni podžanrovi te *crossoveri* podžanrova.

Tako, scena postaje vrlo individualistička. Osjećaj pripadnosti grupi sličnih obilježja više nije osnovni cilj, već suprotno – razlikovanje od ostalih članova scene i drugih društvenih grupa. Osoba sama odabire, temeljem osobnih preferencija, koju vrstu glazbe će slušati i na koji način će se oblačiti. Granice strogog razlikovanja obilježja podžanrova *heavy metal* glazbe više ne postoje u tolikoj mjeri, u odnosu na prošla razdoblja. Glazbeni podžanrovi se stapaju jedni s drugima i čine nešto novo, što se odražava i na fizičkom izgledu članova subkulture. Ono što postaje važnim je izgradnja osobnog statusa unutar scene. Status uživaju aktivni članovi koji uspješno barataju svojim stilom, glazbenim ukusom i znanjem o subkulturi. Status posjeduju osobe koje ostaju vjerne identitetu koji su stvorile same za sebe. To je ono što čini i definira identitet osobe, individualni odabir, a ne pripadnost grupi. *Heavy metal* više ne označava način života, već stil života.

Dok tradicionalna subkultura naglašava homogenost, kolektivnost i klasnu pripadnost, postmoderna subkultura naglašava heterogenost, individualnost i društveno stratificiran položaj. Stoga, postavlja se bitno pitanje o budućnosti *heavy metal* subkulture u Zagrebu. Je li moguće da polako prelazi u *mainstream* kulturu prepoznatu u radovima S. Thornton o klupskoj kulturi, pri čemu sljedbenici svoj status temelje na stilu i ukusu te su ujedinjeni u heterogenosti.

Može se zaključiti kako koncerti i festivali više nisu mjesto sukoba različitih stilova pravaca *heavy metal*a, već mjesto stapanja više stilova u jedan. Također, mjesto su konzumacije alkohola i uporabe ilegalnih droga, što je problem sam za sebe. Metalci više ne predstavljaju zatvorenu zajednicu rezerviranu prema drugim grupama, već otvorenu i druželjubivu zajednicu za sve. Bitno je i naglasiti kako ova vrsta glazbe te ovakve društvene grupe ne uzrokuju delinkventnost i agresivnost kod pojedinaca. Delinkventnost i agresivnost su već prisutne u pojedincima te se ne može zaključiti kako *heavy metal* subkultura isključivo potiče ili uopće ne potiče delinkventno ponašanje.

Još jedno važno saznanje je da je subkultura samim prijelazom u *mainstream* postala vrlo feminizirana te kako je broj osoba ženskog spola uvelike porastao, u odnosu na prijašnje razdoblje. Ovo je još jedna činjenica koja potvrđuje kako zagrebačka *heavy metal* scena sve više poprima postmoderne formu subkulture te odbacuje formu tradicionalne subkulture.

Razgovorom sa sudionicima istraživanja, primijećeno je kako je samo društvo postalo fluidnije, otvorenije i dinamičnije. Društvo u manjoj mjeri marginalizira i diskriminira te priznaje pluralizam modnih stilova i glazbenih ukusa, pa tako i *heavy metal* subkulturu. Sudionici su, uglavnom, podijelili kako gotovo nikada ne doživljavaju diskriminaciju od društva te kako im njihov životni stil ne narušava prilike pri obrazovanju i zaposlenju. Zaključeno je kako većina sudionika razvija svoj individualni identitet osobnim odabirom stilova i glazbenim ukusom. Nisu toliko ovisni o zajednici i osjećaju kolektivne pripadnosti. Više cijene izdvajanje osobnim identitetom, nego priklanjanje identitetu većine u subkulturi. Više cijene individualnu kreativnost i različitosti svakog od članova subkulture. Pritisak normi i očekivanja društva i same subkulture im ne predstavljaju problem u odabiru životnog stila. Naravno, poštuju vrijednosti i norme društva, no sfera socijalnog kapitala i subkulturnog kapitala imaju podjednaki utjecaj u odabiru stila života većine sudionika, koji nastoje integrirati obilježja i jednog i drugog kapitala u svoj identitet.

Subkulturni kapital zagrebačke *heavy metal* scene sastoji se od poznavanja same scene, posjedovanja relevantnih objekata koji doprinose izgledu kroz individualni, autentični stil te predanost sceni. Dok mlađi i stariji sudionici nastoje pronaći osjećaj vlastitog identiteta prožet vrijednostima subkulture, sudionici srednje dobi nastoje pronaći vlastiti identitet, polazeći od onoga što je *in* i *cool*, u određenom vremenskom i prostornom kontekstu scene. Stoga, individualnost je podložna promjenama s obzirom na to što je *hip* u određenom razdoblju i na određenom prostoru. Prikazi individualnosti mogu se pretvoriti u vrednovanje onoga što je prihvatljivo i odbacivanje onoga što je neprihvatljivo u kontekstu vremena i prostora razvijanja scene. Oni koji su relevantni članovi, uživaju određeni status i čine samu jezgru scene, dok oni koji ne prate trendove, čine manje bitne sljedbenike scene. Drugim riječima, stvara se hijerarhijski sustav uključivanja u scenu i isključivanja iz scene, s obzirom na odabir pridržavanja ideala subkulture i utjecaj koji individualnost članova ima ili nema unutar scene.

Definitivno, najveće otkriće istraživanja je kako *heavy metal* subkultura u Zagrebu sve manje nalikuje tradicionalnom poimanju subkulture. Ovim istraživanjem otvaraju se vrata za daljnja kvalitativna istraživanja o subkulturnom kapitalu navedene scene. Naravno, daljnja istraživanja podrazumijevaju veći uzorak, te potencijalne etnografske studije, što su nedostaci ovog istraživanja. Budućim istraživanjima detaljnije bi se obuhvatila problematika generacijskog sukoba unutar scene, tema komercijalizacije *heavy metal* subkulture te se nadogradila tema kompleksnosti široke *heavy metal* subkulture. Također, budućim istraživanjima fokus ne mora nužno ostati samo na Zagrebu, već može biti obuhvaćen prostor Hrvatske i šire.

Popis korištenih izvora

Popis literature

Aasdal, P i Ledang M. (2007). *Once Upon a Time in Norway*, glazbeno-dokumentarni film. Grenzeløs Productions.

Abercrombie, N., Hill, S. i Turner, B. (2006). *The Penguin Dictionary of Sociology* (Fifth Edition). Penguin Books.

Aites, A. i Ewell, A (2008). *Until the Light Takes Us*, glazbeno-dokumentarni film, The Group Entertainment.

Arnett, J. J. (1996). *Metalheads Heavy Metal Music and Adolescent Alienation*. Routledge.

- Arnett, J. J. (1991). Adolescents and Heavy Metal Music From the Mouths of Metalheads. *Youth & Society*, 23(1), 76-98.
- Becker, H. (1963). *Outsiders: Studies in Sociology of Deviance and Social Control*. Free Press.
- Beste, P., Semmer, R., Berglin, I. i Washlesky, M (2007). *True Norwegian Black Metal*, glazbeno-dokumentarni film, VBS TV.
- Bennett, A. (2001). *Cultures of Popular Music*. Open University Press.
- Bennett, A. (1999). Subcultures or Neo-Tribes? Rethinking the Relationship between Youth, *Style and Musical Taste*. *Sociology*, 33(3), 599–617.
- Bilimava, Dz. (2014). *Heavy metal subculture: Metal music festivals and their meanings for visitors*. Diplomski rad. Wageningen: Wageningen University.
- Bordua, D. J. (1961). Delinquent Subcultures: Sociological Interpretations of Gang Delinquency. *Sage Journals*. 1(338), 119-136.
- Borooah, V. i Mangan, J. (2009). Multiculturalism versus Assimilation: Attitudes towards Immigrants in Western Countries, *International Journal of Economic Sciences and Applied Research*, 2(2), 33-50.
- Calhoun, C. et al. (2008). *Contemporary sociological theory*. Blackwell Publishing.
- Christe, I. (2003). *Sound of the Beast: The Complete Headbanging History of Heavy Metal*. HarperCollins Publishers.
- Clarke, J. et al (1975). Subcultures, Cultures and Class: A theoretical overview U S. Hall i T. Jefferson (ur.), *Resistance Through Rituals Youth Subcultures in Post-War Britain* (str. 9-75) Routledge.
- Cloward, R. i Ohlin, L. (1960). *Delinquency and Opportunity: A Theory of Delinquent Gangs*. Routledge.
- Cohen, A. K. (1994). The Content of the Delinquent Subculture U J. E. Jacoby (ur.) *Classics of Criminology* (str. 201-206). Waveland Press.
- Cohen, S. (1987). *Folk Devils and the Moral Panics: The Creation of the Mods and Rockers*. Routledge Classics.
- Cohen, A. K. i Short, J. F. (1958). Research in Delinquent Subcultures, *Journal of Social Issues*, 14(3), 20-37.
- Čaldarović, O. (1987). Socijalna pravda i nejednakosti – Prilog razmatranju socijalne stratifikacije u urbanim sredinama, *Revija za sociologiju*, 17(1-2), 105-119.
- Čaldarović, O. (1984). Kvalitativna metodologija čikaške sociološke škole, *Revija za sociologiju*, 14(3-4), 215-224.
- Dubreta, N. (2005). *Društvo i odnos prema drogama: Sociokulturni kontekst upotrebe kanabisa*. Hrvatska sveučilišna naklada.
- Dunn, S. i McFadyen, S. (2008). *Global Metal*, glazbeno-dokumentarni film, Banger films.
- Epstein, J. S., Pratto, D. J. i Skipper, J. K. (1990). Teenagers, Behavioral Problems, and Preferences for Heavy Metal and Rap Music: A Case Study of a Southern Middle School. *Deviant Behavior*, 11, 381-394.
- Ernest, R. (2006). *Get Thrashed: The Story of Thrash Metal*, glazbeno-dokumentarni film, Vivendi Entertainment, Lightyear Entertainment.
- Fractl (2020). SUBSTANCE USE AT LIVE MUSIC EVENTS. Pribavljeno 20. kolovoza 2021. s adrese <https://drugabuse.com/featured/substance-use-at-live-music-events/>.

- Giddens, A. (2005). *Sociology* (5th edition). Polity Press.
- Goode, E. i Ben.Yehuda, N. (2009) *Moral Panics The Social Construction of Deviance* (Second Edition). Wiley Blackwell Publishing.
- Goffman, E. (1963). *Stigma: Notes on the Management of Spoiled Identity*. Prentice Hall.
- Gottdiener, M. i Hutchison, R. (2011). *The New Urban Sociology* (Fourth Edition). Westview Press.
- Grude, T. (1998). *Satan Rides the Media*, glazbeno-dokumentarni film, Kudos Family Distribution.
- Hall, S., Hobson, D., Lowe, A. i Willis, P. (1980). *Culture, Media, Language Working Papers in Cultural Studies, 1972-79*. Routledge.
- Hall, S. i Jefferson, T. (1975). *Resistance Through Rituals Youth Subcultures in Post-War Britain*. Routledge.
- Hebdige, D. (1979). *Subculture: The Meaning of Style*. Routledge
- Hill, R. L. (2016). Metal and Sexism U R. L. Hill (ur). *Gender, Metal and the Media Women Fans and the Gendered Experience of Music* (str. 133-158). Palgrave MacMillan.
- Hossain, D. M. i Shariful Karim, M. M. (2013). Postmodernism: Issues and Problems. *Asian Journal of Social Sciences & Humanities*, 2(2), 172-181.
- Itulua-Abumere, F. (2013). *Sociological concepts of culture and identity*. Pribavljeno 3. lipnja 2021. s adrese [https://www.researchgate.net/publication/259692390 Sociological concepts of culture and identity](https://www.researchgate.net/publication/259692390_Sociological_concepts_of_culture_and_identity).
- Kaur, A. i Kaur, M. (2016). The Study of Components of Culture: Values, Norms, Material Objects, Language and Culture Change. Pribavljeno 16. lipnja 2021. s adrese http://www.ijstm.com/images/short_pdf/1480596741_544ijstm.pdf.
- Krnić, R. i Perasović, B. (2013). *Sociologija i party scena*. Naklada Ljevak.
- Lalić, D. (1993). *Torcida: Pogled iznutra*. Profil.
- Lalić, D. i sur. (1992) Grafiti i subkultura, *Politička misao: časopis za politologiju*, 29(2), 142-144.
- Larkin, R. W. (2015). Counterculture: 1960s and Beyond U N. J. Smelser i P. B. Baltes (ur.), *International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences* (str. 73-79). Elsevier.
- Lozina, D. (1996). Durkheimova teorija solidarnosti i njezina kritika. *Politička misao*, 33(4), 207-220.
- Marotta, V. (2006). Civilisation, Culture and the Hybrid Self in the work of Robert Ezra Park. *Journal of Intercultural Studies*, 27(4), 413 - 433.
- Matić, R. (2003). *Društvena promocija bezakonja: uvod u sociologiju devijantnosti*. Hrvatska sveučilišna naklada.
- Matić, D. (1990). Vrijednosti kao predmet sociološke znanosti. *Revija za sociologiju*, 21(3), 517-525.
- Mead, G. H. (2003/1934). *Um, osoba i društvo*, prev. S. Dvornik. Naklada Jesenski i Turk.
- Mirabella, M. (2017). *Heavy Metal and Globalization*. Doktorska dizertacija. Stockholm: Stockholm University.
- Mouzelis, N. (1995). *Sociological Theory: What went Wrong? Diagnosis and Remedies*. Routledge.
- Muggleton, D. (2000). *Inside Subculture: The Postmodern Meaning of Style*. Oxford.
- Myers, D. G. (2010). *Social Psychology* (Tenth Edition). McGraw-Hill.
- Park, R. E., Burgess, E. W. i McKenzie, R. D. (1925). *The City*. The University of Chicago Press.

- Perasović, B. I Mustapić, M. (2013). Nogometni navijači u kontekstu sociologije u hrvatskoj: istraživačke perspektive 20 godina poslije. *Kinesiology*, 45(2), 262-275.
- Perasović, B. I Bartoluci, S. (2007). Sociologija sporta u hrvatskom kontekstu. *Sociologija i prostor*, 45(1), 105-119.
- Perasović, B. (2002). Sociologija subkultura i hrvatski kontekst. *Društvena istraživanja*, 2-3(58-59), 485-498.
- Perasović, B. (2001). *Urbana plemena: Sociologija subkultura u Hrvatskoj*. Hrvatska sveučilišna naklada.
- Popovski, V. (1983). Čikaška škola u urbanoj sociologiji. *Revija za sociologiju*, 13(1-4), 103-113.
- Price, J. i Cybulski, J. L. (2007). The Influence of Neo-Tribalism on Participatory Design. Pribavljeno 12. srpnja 2021. s adrese https://www.researchgate.net/publication/221409061_The_Influence_of_Neo-Tribalism_on_Participatory_Design.
- Ritzer, G. i Stepnisky, J. (2017). *Contemporary Sociological Theory and Its Classical Roots* (Fifth Edition). Sage Publications.
- Ritzer, G. (2011). *Sociological Theory* (Eight Edition). McGraw-Hill.
- Ritzer, G. (2005). *Encyclopedia of Social Theory*. Sage Publications.
- Ritzer, G. (1997). *Suvremena sociološkijska teorija*. Nakladni zavod Globus.
- Rowe, D. (2017). Birmingham Centre for Contemporary Cultural Studies U B. S. Turner et al (ur.), *The Wiley Blackwell Encyclopedia of Social Theory*. Wiley Blackwell Publishing.
- Schütz, A. (1967). *The Phenomenology of the Social World*. Northwestern University Press.
- Simmel, G. (2001). *Kontrapunkti kulture*. prev. K. Miladinov. Naklada Jesenski i Turk.
- Sinclair, G. i Doland, P. (2015). Heavy metal figurations. *Marketing Theory*, 15(3), 423–441.
- Singer, S. I., Levine, M. i Jou, S. (1993). Heavy Metal Music Preference, Delinquent Friends, Social Control, and Delinquency. *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 30(317), 317-329.
- Spasić, I. (2004). *Sociologije svakodnevnog života*. Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- Swami, V. et al (2013). Metalheads: The Influence of Personality and Individual Differences on Preference for Heavy Metal. *Psychology of Aesthetics, Creativity, and the Arts*, 7(4), 377-383.
- Takooshian, H. (2005). Urban Psychology: Its history and current status. *Journal of Social Distress and the Homeless*, 14(1), 1-10.
- Thiry-Cherques, H. R. (2010). *Baudrillard: Work and Hyperreality*. Pribavljeno 20. lipnja 2021. s adrese <https://www.redalyc.org/pdf/2051/205115349010.pdf>.
- Thornton, S. (1996). *Club Cultures: Music, Media and Subcultural Capital*. Wesleyan University Press.
- UOC - Universitat Oberta de Catalunya (2010). *Paul Willis - Socio symbolic analysis and homology*. Pribavljeno 28. svibnja 2021. s adrese <https://www.youtube.com/watch?v=4kimNgCwUcK>.
- Williams, J. P. (2019). Subculture's Not Dead! Checking the Pulse of Subculture Studies through a Review of 'Subcultures, Popular Music and Political Change' and 'Youth Cultures and Subcultures: Australian Perspectives'. *Sage Journals*, 27(1) 89–105.
- Williams, J. P. (2007). Youth Subcultural Studies: Sociological Traditions and Core Concepts. *Sociology Compass*, 1(2), 572 – 593.

Williams, R. (1958). *Culture and Society: 1780-1950*. Anchor Books.

Weinstein, D. (2000/1991). *Heavy metal: the music and its culture*. Da Capo Press.

Yinger, J. M. (1960). Contraculture and Subculture. *American Sociological Review*, 25(5), 625-635.

Popis slika

Slika 1 *Hippie pokret šezdesetih*. Preuzeto 3. lipnja 2021. sa <https://wannabemagazine.com/hipi-pokret-ukljuci-se-pokreni-se-i-odbaci-pravila/>.

Slika 2 *Podjela heavy metal žanra na podžanrove*. Preuzeto 3. lipnja 2021. sa https://www.reddit.com/r/Metal/comments/jit64/im_making_a_map_of_metal_genres_to_introduce_my/.

Slika 3 *Podjela heavy metal žanra na podžanrove*. Preuzeto 3. lipnja 2021. sa <https://9gag.com/gag/amzVyy6>.

Slika 4 *Prikaz corpse paint načina šminkanja*. Preuzeto 3. lipnja 2021. sa <https://aminoapps.com/c/black-metal/tag/CorpsePaint/?page=2>.

Slika 5 *Prikaz moralne panike u norveškim novinama*. Preuzeto 3. lipnja 2021. sa <https://norient.com/stories/until-the-light-takes-us>.

Slika 6 *Izgled pripadnika black metal podžanra*. Preuzeto 3. lipnja 2021. sa <https://www.side-line.com/lords-of-chaos-thriller-movie-shows-mayhem-during-the-chaotic-norwegian-black-metal-scene-of-the-early-1990s/>.

Slika 7 *Prikaz izvješća o paljenju crkvi u britanskim novinama*. Preuzeto 3. lipnja 2021. sa <https://www.pinterest.com/pin/537124693031105705/?d=t&mt=login>.

Slika 8 *Black metal paljenje norveških crkvi*. Preuzeto 3. lipnja 2021. sa <https://stainedglassattitudes.wordpress.com/2018/01/13/black-metal-church-burnings-a-historical-view/>.

Slika 9 *Ostaci crkve u Norveškoj nakon „sotonističkog“ spaljivanja*. Preuzeto 3. lipnja 2021. sa <https://todestrieb.co.uk/blogs/daily-noise/25-years-ago-fantoft-stavkyrkje-burns-norwegian-church-arson-1992-photos-video>.

Popis tablica

Tablica 1. *Prikaz spola i sociodemografskih obilježja sudionika*.

Tablica 2. *Kodna matrica*.

Prilozi

Prilog 1: Potvrda Etičkog povjerenstva Odsjeka za sociologiju Fakulteta hrvatskih studija Sveučilišta u Zagrebu

Etičko povjerenstvo

Odsjeka za sociologiju Fakulteta hrvatskih studija Sveučilišta u Zagrebu

Zagreb, 8. srpnja 2021.

POTVRDA

Uvidom u dokumentaciju predloženog diplomskog istraživanja „*Obilježja subkulturalnog kapitala zagrebačke heavy metal scene*“, studentice Helene Ivanković pod mentorstvom izv. prof. dr. sc. Benjamina Perasovića, Povjerenstvo zaključuje kako su predviđeni istraživački postupci i procedure u skladu s važećim strukovnim etičkim kodeksom.

Članovi Etičkog povjerenstva:

dr. sc. Marica Marinović Golubić, doc.

dr. sc. Erik Brezovec

Prilog 2: Istraživački instrument (Protokol polustrukturiranog intervjua)

Upoznavanje sudionika s ciljem i svrhom istraživanja, tematskim cjelinama intervjua, informiranim pristankom i njegovim sadržajem o snimanju intervjua, anonimnosti, čuvanju podataka, pravima sudionika te potvrđivanje informiranog pristanka.

Prva tematska cjelina: Individualni pogled na *heavy metal* scenu

- 1) Kada se pojavio Vaš interes za *heavy metal* i kako se razvio odnos prema glazbi i sceni općenito?
- 2) Koji podžanr i koje bendove najviše preferirate, odnosno što Vas najviše inspirira?
- 3) Kada čujete riječ „metalac“, kakvo ona značenje ima za Vas? Postoje li situacije u kojima biste sebe tako definirali?
- 4) Kako gledate na odnos *underground-mainstream*? Gdje je tu *metal*, odnosno može li *metal* biti dio *mainstreama*?
- 5) Što Vama predstavlja *heavy metal* scena, odnosno kako ju doživljavate? Što je *metal* za Vas?
- 6) Postoje ljudi koji koriste izraz „pravi metalac“, što je za Vas „pravi metalac“? Što najviše cijenite kod ljudi na *metal* sceni?

Druga tematska cjelina: Obilježja subkulturalnog kapitala

- 1) Prevladava li u Vašoj grupi prijatelja/prijateljica *metal* glazba?
- 2) Imate li određenu „ekipu“ ili više njih kojima pripadate? Koje aktivnosti radite skupa?
- 3) Kako izgleda vaše druženje i izlasci van, posebno ako su u pitanju koncerti?
- 4) Kako izgleda *metal* koncert? Na koji način muškarci i žene plešu na koncertima? U kakvom su položaju žene u usporedbi s muškarcima na sceni općenito?
- 5) Kako izgledaju metalci? Kako se oblače?
- 6) Gdje se metalci najčešće okupljaju u Zagrebu? Kako provodite zajedničko vrijeme, o čemu pričate?

- 7) Kako međusobno komuniciraju metalci? Postoji li određeni *sleng* unutar scene?
- 8) Je li dio vašeg druženja konzumacija alkohola, cigareta i droga? Kojih? Zašto?
- 9) Što najviše doprinosi postizanju poštovanja u grupi, kako užoj, iz Vašeg iskustva, a tako i na široj sceni? Jesu li određeni metalci „bitniji“ od drugih metalac?
- 10) Postoje li određene vrijednosti i očekivanja od metalaca te zabrane unutar scene? Koje?
- 11) Imaju li religija i politika ulogu na *metal* sceni, ako da, koju?
- 12) Koje je Vaše mišljenje o *crossoveru* žanrova i stilova na sceni? Može li metalac pripadati nekoj skupini koja nije dio metal scene?

Treća tematska cjelina: Odnos dominantne kulture i subkulture

- 1) Što mislite, kako se društvo odnosi prema metalcima, a kako metalci prema društvu? Ima li društvo nekakve predrasude o metalcima?
- 2) Jeste li se ikada osjećali diskriminirano zbog Vašeg izgleda i glazbe koju slušate?
- 3) Što mislite koje su vrijednosti i pravila koja se odnose na sve pojedince u društvu?
- 4) Jeste li odrasli u većem ili manjem mjestu? U kakvim ste se krugovima društva kretali prilikom odrastanja?
- 5) Kojeg su stupnja obrazovanja Vaši roditelji, a kojeg ste Vi? Mislite li da dolazite iz obitelji srednje klase ili neke druge?
- 6) Koja je bila reakcija Vaših roditelja, obitelji i prijatelja na Vaš odabir glazbe i društva?
- 7) Mislite li da ste na neki način „zakinuti“ u poslovnom napredovanju i poslovnim prilikama zbog Vaše pripadnosti sceni ili zbog Vašeg izgleda u odnosu na druge individue koje ne pripadaju ovoj sceni? Može li metalac biti uspješan poslovni čovjek?
- 8) Biste li rekli da je heavy metal postao Vašim svakodnevnim stilom života ili je to samo oblik zabave i provođenja slobodnog vremena? Kosi li se s društvenim očekivanjima i pravilima?
- 9) Što biste rekli, kako je *heavy metal* utjecao na Vaš razvoj kao osobe? Je li imao utjecaja, ako je, kakav te na koji način je utjecao na Vaš osobni razvoj?

Kraj intervjua: zahvala na sudjelovanju i ostavljanje kontakta za buduću suradnju i eventualna pitanja.

Prilog 3: Informirani pristanak

INFORMIRANI PRISTANAK

na sudjelovanje u istraživanju na temu „**Obilježja subkulturalnog kapitala na zagrebačkoj heavy metal sceni**“

Istraživač: Helena Ivanković, univ. bacc. soc.

Institucija: Fakultet hrvatskih studija Sveučilišta u Zagrebu

Kratak opis teme istraživanja, osnovni cilj i svrha istraživanja

Tema istraživanja je razumijevanje i opis karakteristika subkulturalnog kapitala na zagrebačkoj *heavy metal* sceni. Svrha ovoga istraživanja je priprema diplomskog rada. Osnovni cilj istraživanja je opisati i analizirati obilježja subkulturalnog kapitala, dovesti ih u odnos sa socijalnim kapitalom i njegovim obilježjima te utvrditi kakav utjecaj imaju na konstrukciju identiteta pripadnika *heavy metal* subkulture. Svaka scena, osim ekonomskog, ima i određeni (sub)kulturalni kapital, simbolički kapital. To može biti određeno znanje, dostupnost informacija, *sleng*, odjeća, ponašanje. Dok je na navijačkoj sceni subkulturalni kapital često vezan uz neke oblike nasilja ili sukoba s policijom, na drugim scenama dominiraju neki drugi elementi, a cilj je utvrditi ključne elemente subkulturalnog kapitala upravo na *heavy metal* sceni.

Mogući rizici i dobici

U ovom istraživanju nema mogućih rizika niti eventualnih dobitaka, osim što odvajate svoje vrijeme za sudjelovanje. Dobiveni rezultati koriste se isključivo u svrhe ispunjenja cilja istraživanja.

Pravo na odbijanje i odustajanje

Sudjelovanje u intervjuu je dobrovoljno te u svakom trenutku imate pravo odustati od sudjelovanja u istraživanju. Također, niste dužni davati odgovore na pitanja na koja ne želite odgovoriti.

Povjerljivost

Svim prikupljenim informacijama, u izvornom obliku, ovoga intervjua pristup nema nitko osim istraživačice i mentora diplomskog rada. Također, prilikom obrade i analize prikupljenih informacija, bit će Vam dodijeljen pseudonim kako bi Vaš identitet ostao anoniman.

Korištenje prikupljenih informacija

Prikupljene informacije koristit će se isključivo u svrhe ovoga istraživanja te će sudionici i informacije koje su podijelili biti kodirani tako da njihov identitet ostane anoniman i nedostupan svima, osim istraživaču.

Kontakt istraživača: hivankovi@hrstud.hr

Pročitao/la sam i razumio/la ovaj informirani pristanak te pristajem na sudjelovanje u istraživanju.

Ovime dajem svoju suglasnost da se ovaj intervju snimi u obliku zvučnog zapisa sa svrhom daljnje obrade i analize informacija od strane autora istraživanja.

Informirani pristanak potpisan je u dva primjerka, od kojih jedan pripada sudioniku istraživanja, a drugi istraživačici.

Datum: _____

Istraživač: _____

Sudionik: _____